

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця (Україна)
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (Україна)
Технологічний університет м. Лулео (Швеція)
Кристіанштадський університет (Швеція)
Університет м. Страсбурга (Франція)
**Вища школа економіки та менеджменту публічного адміністрування
в Братиславі (Словаччина)**
Варшавський технологічний університет «Варшавська політехніка» (Польща)

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ
ТА ІННОВАЦІЇ:
ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ»

присвячена видатному вченому-економісту О. Г. Ліберману

16–17 листопада 2017 року
м. Харків, Україна

ББК 65.050

К 64

Рекомендовано на засіданні вченої ради Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (протокол № 2 від 17.10.2017 р.), вченої ради Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (протокол № 13 від 23.10.2017 р.)

Рецензенти: **Бубенко Павло Трохимович** – д. е. н., проф., директор Північно-Східного наукового центру НАН і МОН України;

Криворучко Оксана Миколаївна – д. е. н., проф., завідувач кафедри менеджменту Харківського національного автомобільно-дорожнього університету;

Чорна Марина Віталіївна – д. е. н., проф., завідувач кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі Харківського державного університету харчування та торгівлі

Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики:
К 64 матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 листопада 2017 р. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2017. 64 с. Укр. мова, рос. мова, англ. мова

ISBN 978-966-8177-81-1

У виданні наведено результати наукових досліджень учасників, проведених у рамках дванадцятої Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки і практики», присвяченої видатному вченому-економісту О. Г. Ліберману». Розглянуто питання теоретичних і прикладних засад формування та розвитку конкурентоспроможності й активізації інноваційних процесів економіки України в контексті міжнародної інтеграції. Невідомою частиною цього видання є збірка тез доповідей учасників конференції на електронному носії.

Видання містить корисну інформацію для подальших наукових досліджень, практичні рекомендації з удосконалення бізнесу та шляхи вирішення актуальних проблем інноваційного розвитку економіки. Рекомендовано фахівцям різних галузей економіки, державним службовцям, представникам бізнесу, наукових, освітніх і громадських організацій, науковцям, аспірантам і студентам економічних спеціальностей.

ISBN 978-966-8177-81-1

© Колектив авторів, 2017

© ФОП Лібуркіна Л. М., 2017

ЗМІСТ

Організаційний комітет.....	9
Програма конференції.....	10
Доповіді учасників круглого столу	13
Внукова Н. М. Учні О. Г. Лібермана: професор С. У. Олійник як послідовник теорії О. Г. Лібермана (до 90-річчя С. У. Олійника).....	13
Вацьковски К. С., Гордиенко Л. Ю. Трансформационные изменения инновационной политики в Польше	17
Кизим М. О., Хаустова В. Є., Крамарев Г. В. Організаційний механізм державного регулювання реструктуризації промисловості.....	20
Хименко О. А. Система вищої освіти як складова забезпечення державних планів інноваційного розвитку.....	28
Матюшенко І. Ю. Нова промислова революція як фактор інноваційного розвитку України.....	32
Черноіванова Г. С. Сучасний підхід до нормування та види інноваційної праці.....	45
Шиян Д. В. Сучасний стан та рівень конкурентоспроможності виробництва насіння соняшнику в Україні.....	52
Шталь Т. В., Козуб В. О. Особливості формування міжнародної конкурентоспроможності країни.....	56
Ястремська О. М., Ходаківська М. Ю. Стратегії управління діяльністю менеджерів підприємства.....	60
Додаток 1. Перелік доповідей на секційних засіданнях, які рекомендовані для публікації у фаховому виданні	63
Додаток 2. Тези доповідей учасників конференції (на електронному носії)	

Секція 1. Стратегічне управління конкурентоспроможністю та впровадженням інновацій

<i>Авраменко О. В.</i> Ділова розвідка як засіб підвищення конкурентоспроможності	72
<i>Астахова И. Э.</i> Формирование конкурентных преимуществ на основе эффективного использования маркетинговых активов предприятия.....	76
<i>Божко М. В.</i> Вплив концентрації та інтенсифікації на структуру витрат галузі рослинництва.....	79
<i>Бондаренко Л. М., Ярковий О. Е.</i> PEST-аналіз як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства на зовнішніх ринках.....	82
<i>Бондаренко Л. М., Хохлова А. Ю.</i> Застосування методів статистичного прогнозування під час формування програми розвитку ЗЕД підприємства	86
<i>Веретенникова Г. Б.</i> Якість функціонування робочої групи з питань контролінгу.....	91
<i>Верещагіна Г. В.</i> Аналіз показників інвестиційно-інноваційної привабливості регіонів України.....	95
<i>Гайванович Н. В.</i> Прогресивні форми взаємодії учасників системи дистрибуції.....	99
<i>Геращенко І. М.</i> Показники для оцінювання конкурентоспроможності підприємств	102
<i>Гончар М. Ф.</i> Системність як принцип формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах	105
<i>Демченко Г. В.</i> Загальні аспекти вибору показників оцінки інноваційної активності промислових підприємств.....	108
<i>Дмитренко Ю. В.</i> Кадрове планування на підприємстві	112
<i>Довгаль О. А.</i> Стратегія активізації інноваційного розвитку німеччини «High Tech Strategy 2020»	115
<i>Захаров В. А.</i> Операційні пріоритети як ключовий елемент підвищення якості операційного менеджменту	119

<i>Зверук Л. А.</i> Інноваційна бізнес-модель як основа нової архітектури розвитку банку.....	123
<i>Інполітова І. Я.</i> Проведення енергетичного аудиту на підприємстві для підвищення його конкурентоспроможності	127
<i>Колодізева Т. О.</i> Використання принципів теорії обмежень при проектуванні логістичних систем	131
<i>Лантєв В. І., Іванова О. Ю.</i> Людські ресурси як чинник забезпечення економічної безпеки країни.....	135
<i>Луценко Н. А.</i> Форсайт вищої освіти: світовий досвід проведення прогнозу й актуальність для України.....	140
<i>Мазурук Г. І.</i> Конкуренція та конкурентоспроможність страхового сектора в Україні	144
<i>Мартиненко М. В.</i> Інноваційний підхід до удосконалення професійної освіти працівників	148
<i>Мельник О. Г.</i> Стратегічні пріоритети державного регулювання розвитку інноваційних систем у національній економіці України.....	153
<i>Мельникова К. В.</i> Фактори впливу на формування фінансової стратегії логістичної системи.....	157
<i>Мурашко І. С.</i> Узагальнення підходів до визначення механізму сталого розвитку підприємства	161
<i>Омеланенко Н. Н.</i> Моделирование инновационных процессов	163
<i>Плеханова Т. Є.</i> Аналіз основних етапів стратегічного планування розвитку підприємства	168
<i>Панкова Ю. М.</i> Економічна поведінка мультикультурних груп у нових формах міжнародного бізнесу.....	172
<i>Піддубна А. І.</i> Ключові вимоги до синтезу системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства.....	176
<i>Поклонська Л. С.</i> Оптимізація виробничого циклу підприємства.....	181

<i>Резнікова Т. О., Беліков М. П.</i> Підвищення конкурентоспроможності підприємств на основі криптовалют	184
<i>Резнікова Т. О., Діченко А. А.</i> Напрямки конкурентних відносин США та Китаю.....	188
<i>Sigaeva T. E., Korovkin M. R.</i> Innovative technologies for personal management	192
<i>Селезньова Г. О.</i> Стратегія енергозбереження підприємства: сутність і складові елементи	196
<i>Севостьянова Г. С.</i> Конкуренція як один із чинників ефективності під час проведення публічних закупівель.....	200
<i>Сиваш Ю. М.</i> Аналіз інноваційного розвитку промисловості України.....	203
<i>Семигуліна І. Б., Семигулін П. К.</i> Узагальнення підходів до визначення механізму сталого розвитку підприємства	206
<i>Томах В. В.</i> Оцінювання інноваційного потенціалу суб'єктів підприємницької діяльності	212
<i>Ярошенко І. В., Ярошенко І. В.</i> Значення системи прогнозування в національній економіці України.....	216

Секція 2. Міжнародна конкуренція та конкурентоспроможність

<i>Бестужева С. В.</i> Сучасні протиріччя міжнародної торговельної сфери як фактор розвитку міжнародної конкурентоспроможності країн	221
<i>Громенкова С. В.</i> Міжнародна конкурентоспроможність країни: вплив трудової еміграції	225
<i>Гуржій Н. Г.</i> Застосування інструментів протекціонізму як метод державного впливу на міжнародну конкурентоспроможність підприємств.....	229
<i>Гуржій Н. Г., Полякова Н. О.</i> Новітні методи міжнародного маркетингу: нейромаркетинг	233

<i>Ivaniienko V., Ivaniienko K. Methodical aspects of creation of an information support system for the export potential development of a company in a competitive environment</i>	<i>238</i>
<i>Котиш О. М., Єсіна А. І. Узагальнення методичних підходів до оцінювання міжнародної конкурентоспроможності підприємства</i>	<i>242</i>
<i>Леванда О. М. Соціальний аспект конкурентоспроможності України на міждержавному рівні</i>	<i>245</i>
<i>Лелюк О. В. Максимізація видобутку кам'яного вугілля як напрям зміцнення енергетичної незалежності України</i>	<i>249</i>
<i>Липов В. В. Конкурентна стратегія України: від національної ідеї до механізмів здійснення</i>	<i>255</i>
<i>Мілько І. В. Перспективне оцінювання технологічної конкурентоспроможності продукції на основі економіко-математичного моделювання</i>	<i>259</i>
<i>Письмак В. О. Логістичний аутсорсинг як шлях до підвищення конкурентоспроможності сучасних підприємств.....</i>	<i>263</i>
<i>Руденко Г. Р. Методичні основи здійснення ефективної логістичної діяльності на підприємствах як фактор підвищення їх конкурентоспроможності</i>	<i>266</i>
<i>Салашенко Т. І. Передумови лібералізації ринку електроенергії України</i>	<i>270</i>
<i>Стахорська С. І., Мілько І. В. Особливості застосування ситуаційного моделювання для перспективного оцінювання технологічної конкурентоспроможності продукції</i>	<i>276</i>
<i>Шейко І. А. Оцінка конкурентоспроможності й інноваційного розвитку України у світових рейтингах.....</i>	<i>280</i>

Секція 3. Нова промислова революція: перспективи для України

Булєєв І. П. Інтелектуалізація підприємств в Україні: передумови та перспективи.....	286
Брюховецька Н. Ю., Іваненко Л. В. Активізація інтелектуальної праці підприємств високотехнологічних галузей.....	291
Ковальова К. О., Матюшенко І. Ю. Інноваційні проекти сектора інформаційних технологій в Україні	295
Колбасін Є. С. Впровадження концепції «Індустрія 4.0» у промислових компаніях світу: особливості й очікування	300
Краєвський М. А. Проблеми розвитку й управління ринком біопалива в Україні	305
Кривцун Д. Ю. Проблеми сьогодення інноваційно- інвестиційної діяльності підприємств України.....	310
Курило О. Б., Занюк А. Ф. Перспективи децентралізації для регіонів України	314
Полякова О. Ю., Шликова В. О. Неоіндустріальна економічна політика як засіб підвищення конкурентоспроможності країни	318
Самойлов П. Л., Сазонець О. М. Організаційні заходи, що необхідні для розвитку в Україні Індустрії 4.0	322

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Пономаренко Володимир Степанович – д. е. н., професор, член-кор. НАПН України, ректор Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, співголова оргкомітету (м. Харків, Україна)

Кизим Микола Олександрович – д. е. н., професор, член-кореспондент НАН України, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, співголова оргкомітету (м. Харків, Україна)

Булєєв І. П. – д. е. н., професор, заступник директора Інституту економіки промисловості НАН України (м. Київ, Україна)

Вацьковські К. С. – д. е. н., професор, завідувач кафедри інформаційних систем Варшавського технологічного університету «Варшавська політехніка» (м. Варшава, Польща)

Єрмаченко В. Є. – к. е. н., професор, проректор Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця (м. Харків, Україна)

Іванов Ю. Б. – д. е. н., професор, заступник директора Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (м. Харків, Україна)

Ламансья Федерік – професор університету Люм'єр, Ліон 2 (м. Ліон, Франція)

Матюшенко І. Ю. – д. е. н., професор кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна)

Ортквіст Даніель – директор ХГО Альянс Франсез у м. Харкові (м. Лулео, Швеція)

Піддубний І. О. – к. е. н., професор, декан факультету міжнародних економічних відносин Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця (м. Харків, Україна)

Рамштайн Р. – професор Університету м. Страсбурга (м. Страсбург, Франція)

Сандал Жан-Урбан – ректор та власник інституту проф. Жана-Урбана Сандала (Норвегія)

Уманс Тимур – доцент в галузі корпоративного управління, Кристіанштадський університет (м. Кристіанштад, Швеція)

Цибакowa Віра – ректор Вищої школи економіки та менеджменту публічного адміністрування в Братиславі (м. Братислава, Словаччина)

Ястремська О. М. – д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки, організації та планування діяльності підприємства Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця (м. Харків, Україна)

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ

Секція 1. Стратегічне управління конкурентоспроможністю та впровадженням інновацій

Керівник секції: д. е. н., професор Ястремська О. М.

Секретар секції: к. е. н., доцент Верещагіна Г. В.

Секція 2. Міжнародна конкуренція та конкурентоспроможність

Керівник секції: д. е. н., професор Шталь Т. В.

Секретар секції: к. е. н., доцент Безстужева С. В.

Секція 3. Нова промислова революція: перспективи для України

Керівник секції: д. е. н., професор Матюшенко І. Ю.

Секретар секції: к. е. н. Шликова В. В.

Круглий стіл

«Конкурентоспроможність, інновації та економічне зростання»

Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої
видатному вченому-економісту О. Г. Ліберману

«Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики»

16 – 17 листопада 2017 р.

д. е. н., професор Пономаренко В. С., д. е. н., професор Кизим М. О.

1. Внукова Н. М. – д. е. н., проф., завідувач кафедри управління фінансовими послугами Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

«Учні О. Г. Лібермана: професор С. У. Олійник як послідовник теорії О. Г. Лібермана (до 90-річчя С.У. Олійника)».

2. Сандак Жан-Урбан – ректор та власник інституту проф. Жана-Урбана

3. Хименко О. А. – заступник директора Департаменту науково-технічного розвитку, начальник відділу розвитку науково-технічної інфраструктури МОН України

«Система вищої освіти як складова забезпечення державних планів інноваційного розвитку».

4. Матюшенко І. Ю. – д. е. н., проф., професор кафедри міжнародної економіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

«Нова промислова революція як фактор інноваційного розвитку України».

5. Черноіванова Г. С. – к. е. н., доцент, докторант кафедри менеджменту та бізнесу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

«Особливості організації інноваційної праці».

6. Орлов П. А. – д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та маркетингу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

«Якість державного регулювання і соціальна відповідальність підприємств як важливі чинники конкурентоспроможності продукції і країни»

7. Полякова О. Ю. – к. е. н., доцент, докторант Науково-дослідного центру Індустріальних проблем розвитку НАН України

«Наукове забезпечення конкурентоспроможності України у сфері біотехнологій: бібліометричний та патентний аналіз».

8. Шиян Д. В. – д. е. н., проф., завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

«Сучасний стан і рівень конкурентоспроможності виробництва насіння соняшнику в Україні».

9. Ястремська О. М. – д. е. н., проф., завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

«Стратегії управління діяльністю менеджерів підприємства».

Режим роботи круглого столу:

17.11.2017 р.

ауд. 311 бібліотечного корпусу

9.00 – 10.00 Реєстрація

10.00 – 13.00 Засідання круглого столу

ДОПОВІДІ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

УДК 330.8:929

УЧНІ О. Г. ЛІБЕРМАНА: ПРОФЕСОР С. У. ОЛІЙНИК ЯК ПОСЛІДОВНИК ТЕОРІЇ О. Г. ЛІБЕРМАНА (ДО 90-РІЧЧЯ С. У. ОЛІЙНИКА)

Внукова Наталія Миколаївна – доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, завідувач кафедри управління фінансовими послугами, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (м. Харків, Україна)

Актуальність дослідження. У сучасних умовах фінансової кризи і змін в економічних процесах, що відбуваються у світі, актуальним є глибокий розгляд економічного доробку видатних науковців ХХ та ХХІ ст. та їх учнів, які доклали значних зусиль для розвитку економічної науки.

Мета дослідження – це пошук вісі зв'язку поколінь щодо передавання нового імпульсу науковому пошуку найкращого досвіду світової економічної історії в особах науковців Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Сфера наукових інтересів ученого О. Г. Лібермана та його учня С. У. Олійника – це економіка, статистика, історія економіки, організація виробництва, економіка праці та демографія, економіка розвитку та ін.

Становлення Євсея Лібермана проходило у Києві, де він закінчив гімназію, потім Інститут праці та завідував лабораторією обліку й аналізу виробництва. На його розвиток як ученого вплинуло перебування за кордоном. У 1924 р., 1926 р. О. Ліберман перебував у науковому відрядженні за кордоном у Німеччині. Після повернення він створив на машинобудівному підприємстві у Харкові першу в СРСР станцію машинного обліку.

Що стосується сучасних напрямів євроінтеграції та посилення міжнародної академічної мобільності вчених, то історичні паралелі підтверджують їх користність і перспективність для інноваційного розвитку економіки.

Ліберман О. Г. у 1947–1950 рр. на чолі великого колективу учених виконав широку програму досліджень машинобудівних підприємств Харкова та Харків-

ської області, створив науково-дослідну лабораторію економіки та планування машинобудівного виробництва Харківської ради народного господарства при Харківському інженерно-економічному інституті¹. У 1956 році захистив докторську дисертацію. Вчений встановлював рівень зв'язку між показниками собівартості та рентабельності. За результатами досліджень були сформульовані пропозиції з реформи господарського механізму соціалістичної промисловості, викладені у відомій статті «План, прибуток, премія» в газеті «Правда» від 9 вересня 1962 року, що надало можливість взяти участь у розробці економічної реформи СРСР 1965 року.

Для сучасних економістів є важливим вивчення доробку цього вченого та його учнів, визначення базових концептуальних основ їх вчення. Не тільки економічні історики України вивчають їх праці, постійно відбувається обговорення основних положень результатів їх робіт на міжнародних конференціях і читаннях.

До 100-річчя О. Лібермана та 200-річчя ХНУ вийшла серія статей про вченого, постійно проводяться Ліберманівські читання. У рік відзначення 120-річчя від дня народження О. Лібермана (2017) святкується 90-річчя його учня – професора С. У. Олійника, який пройшов шлях у ХНЕУ ім. С. Кузнеця від студента 3 курсу 1946 року до проректора з наукової роботи, в.о. ректора, професора кафедри менеджменту (закінчення праці в університеті 31 серпня 2005 року).

С. У. Олійник народився 14 січня 1927 року м. Золочеві Харківської області у родині залізничника, у 1949 році закінчив Харківський інженерно-економічний інститут.

Під керівництвом професора О. Г. Лібермана його учень – аспірант С. У. Олійник захистив кандидатську дисертацію на тему «Вплив технічного контролю на трудомісткість виробничих операцій» (м. Харків, 1954).

Професійне зростання С. У. Олійника: асистент, викладач, доцент, завідувач кафедри економіки, організації і планування машинобудівного виробництва (1963–1964 рр., 1966–1969 рр.), декан заочного, вечірнього та машинобудівного факультетів (1959–1963 рр.), проректор з наукової роботи (1964–1993 рр.), в. о. ректора – 1977–1978 рр., професор кафедри менеджменту (1993–2005 рр.).

Суттєвий вплив на формування науковця мала праця за кордоном: 1963 р. – НДР – (Східна Німеччина) Магдебурзька вища технічна школа; 1968 р. – поїздка у Великобританію, вивчення досвіду організації економічної освіти; 1970 р.,

1974 р., 1978 р. – ПНР – Вища економічна школа Вроцлава, Познанська економічна академія.

Основні наукові питання були пов'язані із виявленням та оцінкою внутрішньовиробничих резервів шляхом удосконалення організації і планування виробництва, нормування праці, запровадження АСУП; удосконалення оцінки та планування; технічного рівня виробництва; удосконалення внутрішньозаводського госпрозрахунку підприємств; оцінка ефективності НДР у ВНЗ.

Спільними науковими результатами з Ліbermanом О. Г. були розробки з удосконалення методики визначення собівартості діяльності машинобудівних підприємств; спрощення системи управління господарською діяльністю; розрахунку нормативів для економічного планування; визначення напрямів зростання продуктивності праці.

Професор С. У. Олійник підготував 30 кандидатів економічних наук (Афанасьєв А. О., Лепейко І. П., Ситцевий В. С., Парамонов В. М., Кіржнер Л. О., Разінкова В. П., Богуславський І. Я., Щур І. С., Москаленко В. П., Білоконенко В. І., Гриньова В. М. та ін.), зокрема, 5 з яких стали докторами економічних наук, 10 – професорами. Першим аспірантом був професор С. К. Потьомкін.

Станіслав Ульянович Олійник був гордий своєю науковою школою і своїм вчителем. Він підготував серію наукових статей в пам'ять про О. Г. Ліbermanа: 2008 р. – «Добре слово про мого вчителя», 2009 р. – «О. Г. Ліberman – новатор розвитку економічної теорії», 2010 р. – «О. Г. Ліberman та економіко-математичні методи в ХІЕІ», 2011 р. – «О. Г. Ліberman і економічна ефективність виробництва».

Базовою категорією, яка вплинула на доробок вчителя та учня, був прибуток, а також конкуренція. Об'єднання підходів до визначення самостійності підприємств, а теж їх конкуренції в умовах спільних дій є основою для впровадження у сучасну економіку нових принципів, зокрема, кластерного менеджменту, модернізації виробництва, інноваційних перетворень.

Література

1. Внукова Н. Н., Воронин А. В. Интеллектуальное наследие Евсея Либермана и Михала Калецкого // Ліbermanовські читання: економічна спадщина та сучасні проблеми: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2009. С. 24–32.

2. Внукова Н. М. Україна – Польща: Є. Ліberman та М. Калецький // Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізаційних процесів: матеріали III Міжнарод. наук.-практ. конф. (Ірпінь, 17–21 лют. 2010 р.): у 2 ч. Ч. 1. Ірпінь: НУДПС України, 2010. С. 104–107.

3. Внукова Н. М. Значення економічного доробку О. Ліberman та М. Калецького для сучасної науки. *Вчені записки Харківського інституту управління*. Серія «Наука і практика управління». 2010. Вип. № 28. С. 7–10.

4. Ліberman О. Г. // Провідні вчені Харківського національного економічного університету: Біографічний збірник/за ред. В. С. Пономаренка та ін. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. С. 30–38.

5. Олійник С. У. // Провідні вчені Харківського національного економічного університету: Біографічний збірник/за ред. В. С. Пономаренка та ін. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. С. 74–78.

ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В ПОЛЬШЕ

Вацьковски Казимеж Станиславович – доктор экономических наук, профессор, зав. кафедрой информатических систем, Варшавский технологический университет «Варшавская политехника» (г. Варшава, Польша) E-mail: k.wackowski@wip.pw.edu.pl

Гордиенко Лариса Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры государственного управления, публичного администрирования и региональной экономики, Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця (г. Харьков, Украина) E-mail: gordienkolarisa@ukr.net

Одной из стратегий развития Польши, ставшей членом Европейского Союза в 2004 году, является стратегия развития инноваций, которая, в свою очередь, является существенным фактором роста конкурентоспособности национальной экономики.

В настоящее время в Польше имеется более 190 нормативных актов, в которых отражены вопросы, затрагивающие в той или иной степени развитие инноваций и конкурентоспособность. Именно усиление конкурентоспособности польской экономики посредством развития инноваций является предметом интенсивных исследований и интереса со стороны государства с точки зрения формирования политики развития Лиссабонской Стратегии, принятой в 2000 г. [1].

Инновационная политика стала неотъемлемой частью всех стратегических документов развития Польши, в частности таких как: «Национальный план развития 2007–2013» [2] и операционные программы, обеспечивающие достижение принятых в этом документе стратегических целей: «Инновации – инвестиции – открытая экономика 2007–2013» [3] и «Наука, современные технологии и информационное общество, 2007–2013» [4].

В 2006 г. был инициирован новый этап программирования социально-экономического развития Польши, обозначенный в «Стратегии развития страны 2007–2015» [5]. В этом документе сформулирована инновационная политика Польши, которая получила свое развитие в принятом правительством Польши акте «Направления повышения инновационности экономики

на 2007–2013» [6], предусматривающая преобразование экономики в экономику, основанную на знаниях. В качестве механизмов внедрения в практику стратегических положений и целей повышения инновационности экономики предложена система операционных программ [7].

В январе 2008 г. был представлен Стратегический план Министерства экономики, разработанный на основе «Стратегии развития страны 2007–2015», в котором на основе стратегических программ Европейской Комиссии «Стратегические цели на 2005–2009 годы. Европа 2010: партнерство для обновления Европы. Процветание, солидарность и безопасность» [8] признана поддержка инновационности и конкурентоспособности польской экономики.

Очередной стратегией, отражающей изменения в научной, научно-технической и инновационной политике, является Стратегия развития науки в Польше до 2015 г. [9], в которой предусмотрено увеличение расходов на науку, и определены внебюджетные механизмы финансовой поддержки научно-исследовательской деятельности.

На современном этапе инновационная политика Польши определяется такими документами, как: «Операционная программа интеллектуального развития Польши, 2014–2020» [10], «Стратегия развития Польши 2020» [11], модель «Польша 2050» [12] и другими документами, в которых отражаются ее трансформационные изменения в зависимости от складывающейся ситуации.

В сентябре 2016 г. Министерством развития Польши была представлена «Стратегия ответственного развития» [13], которой предусмотрена поддержка фирм, их производительности и заграничной экспансии, а также равномерное развитие всей страны за счет роста инноваций и увеличения расходов на инновации. Предполагается более тесное сотрудничество бизнеса и науки. С этой целью создается Польский Фонд Развития. В результате реализации Стратегии предполагается увеличение расходов на сферу исследований и развития на уровне 2 % ВВП.

Согласно Global Innovation Index 2017 [14], среди 127 экономик мира Польша заняла 38, а Украина – 50 место. Инновационный рейтинг базировался на многих критериях, среди которых: количество зарегистрированных патентов, расходы на науку и образование, уровень высших учебных заведений, условия, созданные для изобретателей и стартапов.

Таким образом, анализ трансформационных изменений инновационной политики в Польше свидетельствует о внимании государства к инновациям с целью повышения уровня конкурентоспособности национальной экономики как на европейском, так и мировом рынке.

Литература

1. Mazurkiewicz A., Trzos M. Kierowanie mechanizmow i struktur wspomagajacych rozwoj innowacji // Innowacyjnosci i konkurencyjnosc mikroprzedsiębiorstw. Radom: WNITE – PIB, 2008. S. 13–34.
2. Narodowy Plan Rozwoj 2007–2013. URL: <https://www.mr.gov.pl>
3. Program Operacyjny «Innowacje – inwestycje – otwarta gospodarka, 2007–2013». URL: <https://www.mr.gov.pl>
4. Program Operacyjny «Nauka, nowoczesne technologie i społeczeństwo informacyjne, 2007–2013». URL: <https://www.mr.gov.pl>
5. Strategia Rozwoj Kraju 2007–2015». URL: <https://www.mr.gov.pl>
6. Kierunki zwiekszania innowacyjnosci gospodarki na lata 2007–2013». URL: <https://www.mr.gov.pl>
7. Polska. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013 wspierajace wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Narodowa Strategia Spojnosci. URL: <https://www.mr.gov.pl/>
8. Strategic Objectives 2005–2009: Europe 2010: A Partnership for European Renewal – Prosperity, Solidarity and Security. Commission of the European Communities; Brussels, 26.01.2005. URL: <https://ec.europa.eu/commission/>
9. Strategia Rozwoju Nauki w Polsce do 2015 roku. URL: www.nauka.gov.pl/
10. Вацьковски К. С., Гордиенко Л. Ю. Операционная программа интеллектуального развития Польши, 2014 – 2020 // Державне управління інноваціями: проблеми, технології, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 13–14 лют. 2014 р.). Донецьк: ДонНТУ, 2014. С. 13–14.
11. Вацьковски К. С., Гордиенко Л. Ю. Стратегия развития Польши 2020 // Державне управління та державна служба: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 16 жовт. 2014 р.). Харків: ТОВ «Константа», 2014. С. 33–37.
12. Gordienko L., Wackowski K. The Main Components of the External Environment that Have Been Taken into Consideration in Developing the Model of Poland 2050 // Державне управління та державна служба: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 21 жовт. 2015 р.). Харків: ТОВ «Константа», 2015. С. 54–59.
13. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. URL: <https://www.mr.gov.pl/strony/strategia-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju/>
14. Global Innovation Index 2017. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report>

УДК 338.23

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Кизим Микола Олександрович – доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України, директор,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України
(м. Харків, Україна)

Хаустова Вікторія Євгенівна – доктор економічних наук, доцент,
завідувач сектора промислової політики та інноваційного розвитку,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України
(м. Харків, Україна)

Крамарев Геннадій Віталійович – кандидат економічних наук, здобувач,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України
(м. Харків, Україна)

Реструктуризація промисловості є необхідною умовою динамічного зростання економік багатьох країн світу. Це підтверджується досвідом таких європейських країн, як Великобританія, Німеччина, Франція, Бельгія та ін. Реструктуризація промисловості активно здійснювалась також в інших країнах світу: США, Канаді, Індії, Південній Кореї тощо.

Підходи до реструктуризації промисловості у країнах світу використовувались різні. Класичним прикладом є італійська економічна модель промислових округів, які були створені шляхом концентрації середніх і малих фірм навколо великої провідної компанії, яка формує замовлення на продукцію малих підприємств і забезпечує їй вихід на зовнішній ринок. У Канаді та Франції реструктуризація промисловості також була спрямована на ефективне поєднання великого, середнього та малого бізнесу. У Південній Кореї та Туреччині – на створення промислових зон, в яких малі підприємства об'єднувались у потужні промислові комплекси. В Індії – на залучення у промисловість іноземних ТНК, створення своєрідних «центрів тяжіння» для національних підприємств малого бізнесу, які працюють із ТНК за субпідрядною системою. Як захист від поглинання ТНК ринків збуту продукції в Індії використовується міжрегіональне кооперування малого бізнесу.

Все це свідчить про значні зміни, що відбуваються в організаційному устрої промисловості країн світу. У сфері великого бізнесу ознаками цього процесу є концентрація ресурсів, вертикальна та горизонтальна інтеграція. Зростає капіталізація бізнесу. Малий та середній бізнес об'єднуються у регіональні кластерні структури. Але реструктуризація промисловості відбувалась не тільки у такий спосіб. У багатьох випадках вона пов'язана з ліквідацією нерентабельних, фінансово нестійких, а також екологічно небезпечних виробництв.

Серед європейських країн, у яких здійснювалась така реструктуризація, – Великобританія, Бельгія, Франція, Німеччина, Польща, Італія, Греція, Нідерланди, Іспанія та ін. У цих країнах масштабна реструктуризація проводилась у вугільній промисловості. У Бельгії, Ірландії, Нідерландах сутність реструктуризації полягала у припиненні видобутку вугілля у зв'язку зі складними гірничо-геологічними умовами, високою собівартістю вугілля, а також зі значною вичерпаністю його покладів [1]. У Великобританії була здійснена найбільш масштабна реструктуризація вугільної промисловості, в результаті якої було ліквідовано понад 900 шахт з 958 діючих. У 1992 р. їх залишилось 50, а у 2007 р. – 34. У 2012 р. у Великобританії працювало 20 вугільних шахт із чисельністю працюючих понад 20 тис. робітників [2].

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку промисловості процес реструктуризації буде відбуватись інакше і торкнеться таких галузей промисловості, як металургійна, машинобудування, легка промисловість та ін. В основі здійснення реструктуризації промисловості повинні лежати такі концептуальні положення [3–6]:

1. Ефективне здійснення реструктуризації не може бути забезпечене локальними організаційними механізмами. Необхідною є побудова системи на державному рівні відповідно до нової технологічної парадигми.
2. Успішне здійснення реструктуризації промисловості у країні неможливе без розробки концепції довгострокової промислової політики, дієвих інструментів її реалізації з урахуванням того, що обмеження на вибір таких інструментів накладають вимоги СОТ і ЄС.
3. Механізмом успішного здійснення нової промислової політики є впровадження NBIC-технологій, розробка технологічних платформ як передумови розвитку кластерних структур, а також дорожніх карт як інструменту планування реалізації довгострокової промислової політики й успішної реструктуризації промисловості.

Треба зазначити, що категорія «механізм» широко використовується філософами, соціологами, правознавцями, фахівцями з державного управління, економістами. За допомогою цієї категорії описується формування і реалізація різних напрямків здійснення державної політики у всіх сферах суспільного життя.

Багато дослідників підкреслюють існування двох типів механізмів – механізмів самоорганізації, що виникають спонтанно, та механізмів організації, які створюються свідомо. Механізми, що виникають спонтанно, погано піддаються регулюванню [7–9], тому йдеться про механізми організації.

Загальновизнане поняття «механізм» трактується як ієрархічна система, яка визначає порядок діяльності або дій для досягнення поставленої мети. На думку науковців: механізм – це структура, а також схема руху цієї структури [10]; при визначенні сутності механізму потрібно враховувати елементи механізму та їх взаємозв'язки [11]; механізм – це сукупність дій, яка забезпечує здійснення етапів [12].

Призначення механізму полягає у перетворенні сигналів (потреб, інтегресів, соціальних дій), що поступають на «вхід» механізму в результаті на «виході» (дії, рішення, норми, інші соціальні дії).

На діяльність механізму впливає зовнішнє оточення (середовище, в якому він діє) – політичний режим чи політична система, стан політичної культури суспільства, економічна ситуація тощо.

Слід зазначити, що «механізм» – це цілісна та системна категорія [13]. Кожний механізм – це високоорганізована система, яка характеризується єдністю елементів, що перебувають у певних зв'язках і відносинах між собою, характеризують сутність об'єкта як ціле і відносно незалежне зовні явище [14].

Враховуючи наведені положення, пропонується така загальна схема організаційного механізму державного регулювання реструктуризації промисловості (рис. 1).

Першим елементом механізму державного регулювання реструктуризації промисловості є аналітичний, який пов'язаний з дослідженням стану та сучасних тенденцій розвитку промисловості країни порівняно з усім світом, країнами, що стрімко розвиваються, а також розвиненими країнами.

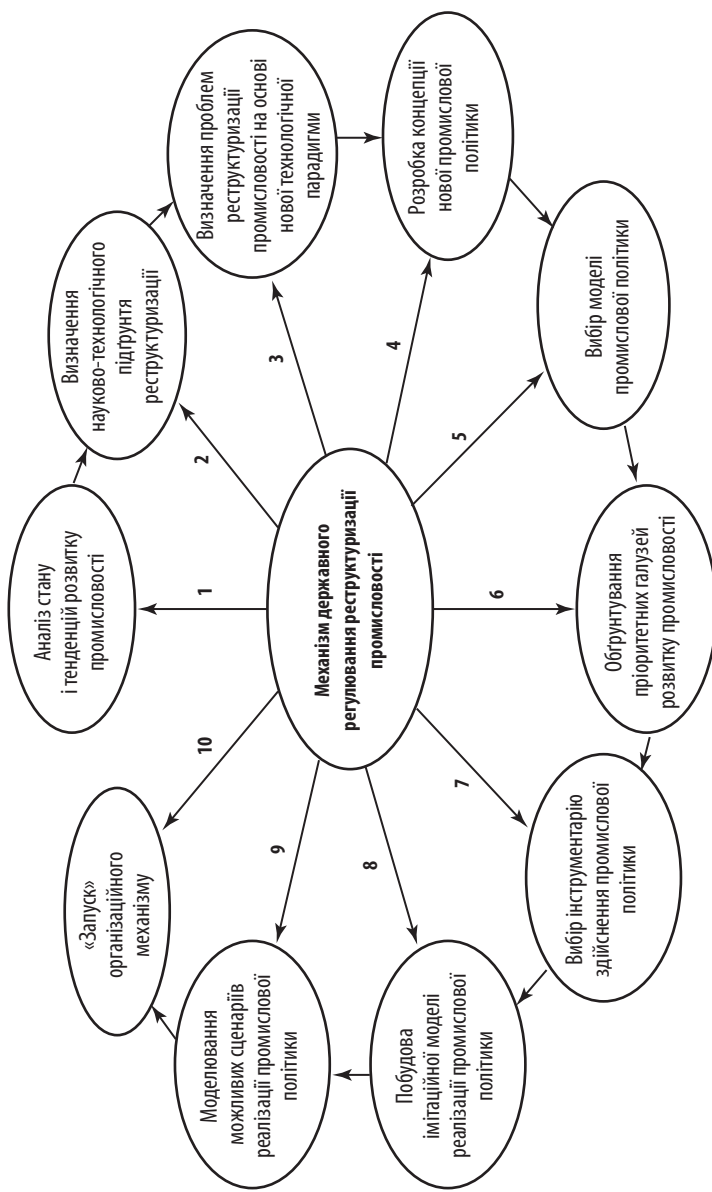

Рис. 1. Організаційний механізм державного регулювання реструктуризації промисловості

Другим важливим елементом механізму державного регулювання реструктуризації промисловості є визначення науково-технологічного підґрунтя реструктуризації промисловості з урахуванням того, що сьогодні людство знаходиться на порозі четвертої промислової революції, яка має назву «Індустрія 4.0». Її ознаками є поширення 3D-технологій. Адитивні технології починають використовуватись у світі в машинобудуванні, медицині, ракетно-космічній, авіаційній та інших галузях промисловості. Ці технології дозволяють виготовити абсолютно нові за характеристиками деталі та пристрої. Стає реальністю друк найскладніших порожнин, які не можна отримати традиційними методами – литтям, фрезеруванням, обробкою заготовок на верстатах із ЧПУ. І це – тільки перший етап. Наступний етап у розвитку адитивних технологій – вирощування не прототипів або шаблонів, а самих виробів. Сьогодні адитивні технології створили новий ринок, який зростає мінімум на 30 % на рік [15].

Третій елемент механізму – це визначення проблем реструктуризації промисловості на основі нової технологічної парадигми. Цей елемент механізму є найбільш значущим на етапі «запуску» у дію всього механізму.

Четвертим елементом механізму державного регулювання реструктуризації промисловості є розробка концепції нової промислової політики. На сучасному етапі розвитку світової економіки промислова політика в Україні повинна носити неоіндустріальний характер і базуватись на новому технологічному укладі, в основі якого – впровадження проривних NBIC-технологій.

П'ятим елементом механізму є вибір моделі промислової політики за складовими: стадія розвитку промисловості країни, прогресивність структури, накоємність виробництва, динамічність розвитку тощо.

Шостий елемент «запуску» у дію всього механізму державного регулювання реструктуризації промисловості пов'язаний з обґрунтуванням пріоритетних галузей промисловості, які необхідно розвивати в Україні в першу чергу. Основний критерій – значущість та інноваційність галузі для економіки країни.

Сьомий елемент механізму забезпечує вибір інструментарію здійснення нової промислової політики, до складу якого входять запровадження прискореної амортизації, пільгове оподаткування прибутку в результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау, нетарифне регулювання імпорту, розвиток державно-приватного партнерства тощо. Одночасно слід враховувати, що на вибір інстру-

ментів реалізації промислової політики України накладають вимоги інтеграція та глобалізація її економіки.

Восьмий елемент механізму пов'язаний з побудовою імітаційної моделі реалізації промислової політики, основними блоками якого повинні бути показники прямих іноземних інвестицій, державних фінансів, науково-технічного та соціального розвитку.

Дев'ятий елемент механізму пов'язаний з моделюванням можливих сценаріїв реалізації промислової політики в країні. Сценарій може бути інституціональним, інвестиційним, інноваційним або комбінованим, серед варіантів моделювання сценаріїв промислової політики – помірний та оптимістичний.

Десятий елемент механізму – це безпосередньо «запуск» організаційного механізму.

Як бачимо, кожний елемент механізму державного регулювання реструктуризації промисловості приводить до руху наступну складову механізму, що в ньому знаходиться. Таким чином, розроблений механізм – це певна послідовність дій (процесів), спрямованих на реструктуризацію промисловості в умовах поширення нової технологічної революції «Індустрія 4.0».

Систему засобів для «запуску» організаційного механізму наведено на рис. 2.

Для запуску організаційного механізму реструктуризації промисловості необхідно здійснити кластеризацію промисловості, розробити технологічні платформи та дорожню карту.

Кластеризація промисловості має суттєві переваги, які проявляються у набагато кращому використанні потенціалу окремих регіонів і територій, об'єднанні інвестиційної та інноваційної, кадрової і соціальної політики. Кластеризація промисловості активно сприяє просуванню найсучасніших наукових досліджень і впровадженню інновацій. Кластери є рушійною силою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості.

Концепція технологічних платформ позиціонується як інструмент об'єднання нау-хау і стейкхолдерів (зацікавлених сторін) з метою довгострокових стратегічних планів досліджень і сучасних розробок для окремих технологій. Стратегічні цілі та завдання технологічних платформ в ЄС – це підвищен-

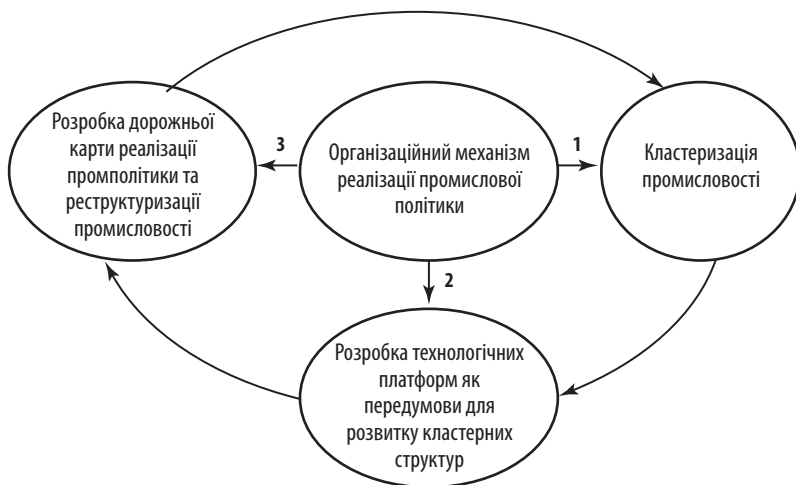

Рис. 2. Система засобів для «запуску» організаційного механізму реструктуризації промисловості

ня конкурентоспроможності промисловості за рахунок розвитку досліджень і розробок, збільшення державних і приватних витрат на дослідження і розробки, включаючи фінансове та нефінансове приватно-державне партнерство.

Дорожня карта – детальний план, в якому визначаються основні цілі, завдання, пріоритети та сценарії розвитку промисловості, а також ключові точки розвитку об'єкта тощо. В загальному вигляді дорожня карта складається з просторових і часових параметрів.

Таким чином, реструктуризація промисловості є системним механізмом докорінної зміни складу галузей промисловості та системи управління промисловістю у напрямі необхідності здійснення державного прогнозування розвитку промисловості, створення нових організаційних структур, розробки нових технологічних платформ і дорожніх карт реалізації нової промислової політики. Успішне здійснення реструктуризації промисловості країни неможливе без «запуску» у дію механізму державного регулювання цього процесу та розробки нової концепції промислової політики в Україні.

Література

1. Energy policies of IEA Countries. Belgium Review // International Energy Agency, OECD/IEA. 2009. URL: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/name,3949,en.html>
2. Energy policies of IEA countries. United Kingdom Review // International Energy Agency, OECD/IEA. 2012. URL: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/name,46278,en.html>
3. Кизим М. О. Промислова політика та кластеризація економіки України: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2011. 304 с
4. Хаустова В. Є. Промислова політика в Україні: формування та прогнозування: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2015. 384 с.
5. Хаустова В. Є., Олійник А. Д. Стратегічний вектор розвитку світової промисловості // The International Scientific and Practical Web-Congress of Economists and Jurists «Economics, Law, Society: resume of 2016» Winterthur (Switzerland, 27–28 October 2016). Р. 139–143.
6. Хаустова В. Є., Олійник А. Д. Реструктуризація промисловості: теоретичні та практичні аспекти. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 266–272. URL: http://global-national.in.ua/archive/5-2015/05_2015.pdf
7. Нестеренко Г. О. Самовідтворення української політичної нації: принципи та механізми: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03. Київ, 2008.
8. Пилипенко В. Е. Социальная регуляция трудового поведения (социологический анализ). Киев: Наук. думка, 1993. 127 с.
9. Заславская Т. И. Современное российское общество: Социальный механизм трансформации: учеб. пособие. М.: Дело, 2004. 400 с.
10. Муляр В. І. Проблема становлення особистості в системі «індивід – суспільство» (філософсько-культурологічний аналіз): монографія. Житомир: ЖІТІ, 2005. 320 с.
11. Заславская Т. И., Рывкина Р. В. Экономическая социология: исторические предпосылки и объект изучения // Экономическая социология – перестройка. М.: Прогресс, 1989. 232 с.
12. Нижник Н., Леліков Г., Мосов С. Про співвідношення категорій «процес» і «механізм» та їх використання в управлінській діяльності органів виконавчої влади // Вісник державної служби України 2001. № 3. URL: <http://www.guds.gov.ua/control/uk/>
13. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2000. 177 с.
14. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 322 с.
15. Эксперты о перспективах 3D-технологий в промышленности // 3D Print Expo. URL: <http://3d-expo.ru/ru/article/eksperti-o-perspektivah-3d-tehnologiy-v-promishlennosti>

УДК 378

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ПЛАНІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Хименко Олег Андрійович – заступник директора департаменту науково-технічного розвитку, начальник відділу розвитку науково-технічної інфраструктури, Міністерство освіти і науки України (м. Київ, Україна) E-mail: oakh@ukr.net

Метою інноваційної діяльності є конкурентоспроможна продукція, яка суттєво поліпшує економічне зростання країни. Причетними до процесу створення та реалізації на ринку конкурентоспроможної продукції у межах своїх інституційних внесків є, принаймні, три учасники:

- ▷ суб'єкт господарювання, який продукує конкурентоспроможну продукцію та/або надає послуги з інноваційного менеджменту;
- ▷ держава, яка визначає нормативно-правову базу сфери досліджень та інновацій, забезпечує розвиток відповідної інфраструктури, а також системи освіти, мотивує до творчої, у тому числі до наукової і науково-технічної, діяльності;
- ▷ суспільство, яке відповідає за рівень національно-культурного розвитку в цілому та рівень культури виробництва зокрема.

Синергія взаємодії суб'єктів господарювання, держави та суспільства призводить, по-перше, до розширеного відтворення та розвитку усіх ланок інноваційного процесу; по-друге, до формування інноваційно-сприятливого середовища, яке спонукає до інноваційної діяльності все нових і нових суб'єктів господарювання, результатом чого стає ще більше конкурентоспроможної продукції; і, по-третє, до формування стійкого попиту на конкурентоспроможний людський капітал.

Підготовку пропозиції конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного й інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях шляхом поєднання освіти з наукою та виробництвом забезпечує, у першу чергу, система вищої освіти [1, ст. 11].

Наприклад, в Україні, за даними Держстату, навчальними закладами III–IV рівнів акредитації як складовою частиною системи [1] вищої освіти з 1990 по 2016 рік було підготовлено 8 805,6 тис. фахівців, у тому числі у 2016 році 287 вищими навчальними закладами (університетами, академіями, інститутами) – 318,7 тис. фахівців [2], що становить близько 20 % і 0,8 % від усього населення України.

Перебування України далеко позаду країн-лідерів, зокрема, не вище 70-го місця за Індексом глобальної конкурентоспроможності, за даними Всесвітнього економічного форуму [3], висуває перед системою вищої освіти завдання стрімкого та суттєвого покращення якості підготовки та перепідготовки фахівців, що мають забезпечувати інноваційний розвиток національної економіки, та відповідних структурних змін. Для цього система вищої освіти повинна сприяти як появі потоку творців і потоку їх інновацій, так і появі інноваційних менеджерів – посередників, які допомагають творцям доводити їх інновації до ринкового успіху. Якщо у першому випадку домінуючою ознакою успішності стає результат, то в другому – процес. Отже, при підготовці фахівців, які будуть супроводжувати інновації на різних етапах їх життєвого циклу, при підготовці наукових, науково-педагогічних працівників як творців нового (наукового, технічного, технологічного тощо) знання, при підготовці інноваційних менеджерів і особливо при підготовці тих, хто навчатиме і перших, і других, і третіх, – зміст освіти та сенс навчання мають формуватися за домінування відповідної парадигми освіти (гуманітарної чи природничо-наукової) та обов'язково враховувати тренди, тенденції та зміни, що можуть виникати на ринках праці, товарів і послуг протягом періоду підготовки фахівця відповідної кваліфікації та компетенції та періоду створення інновації як такої [4].

При виборі орієнтирів для удосконалення функціонування системи вищої освіти в Україні слід враховувати кращий світовий досвід. Наприклад, на формування характерних ознак системи вищої освіти в США, яка багато в чому немає аналогів у світі, вплинули три основні філософські переконання, що поділяються американським суспільством [5, с. 1035–1053]. *По-перше*, це ідеали Джефферсона щодо обмеженого у правах уряду і «вольностей» щодо висловлення думок, окремості штатів, релігійних громад і осіб, на основі яких заснована та підтримується низка вищих навчальних закладів, а також обмежено кон-

троль за ними з боку держави, як це має місце у більшості інших країн. *По-друге*, це вплив капіталізму і віра в раціональність ринків, адже американські коледжі й університети змагаються за студентів, викладачів і фінансування, усвідомлюючи, що різноманітність і висока якість найкраще досягаються за умов діалектичного поєднання конкуренції та централізованого планування. І, *по-третє*, це широко поширена відданість принципам рівних можливостей і соціальної мобільності.

Зокрема, одним із шляхів покращення функціонування системи вищої освіти в Україні може бути уведення змагальності між вищими навчальними закладами державної, комунальної та приватної форм власності за визначену частку ринку освітніх послуг при плануванні інноваційного розвитку.

Планування інноваційного розвитку може здійснюватися в рамках структурно-логічної схеми розвитку національної інноваційної системи як середовища підтримки нелінійних життєвих циклів інновацій з паралельно існуючими підсистемами науково-технічного розвитку та інноваційного розвитку економіки, які мають різну логіку розвитку [6], оскільки при плануванні розвитку національної інноваційної системи як середовища підтримки науково-технічного розвитку успішний результат не гарантує повернення витрачених коштів, натомість планування розвитку національної інноваційної системи як середовища інноваційного розвитку економіки успіх, як правило, дозволяє забезпечити повернення коштів, витрачених на створення інновації як такої.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141556.html
2. Державна служба статистики України: офіц. сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
3. The Global Competitiveness Report 2017–2018. World Economic Forum. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
4. Хименко О. А. Система вищої освіти як частина національної інноваційної системи // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки в контексті інтеграції України в європейський науково-інноваційний простір: зб. матеріалів XXII Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 11–13 верес. 2017 р.). Одеса, 2017. С. 298–303.

5. Eckel P. D., King J. E. An Overview of Higher Education in the United States: Diversity, Access, and the Role of the Marketplace // International Handbook of Higher Education. Part One: Global Themes and Contemporary Challenges, Part Two: Regions and Countries. Netherlands: Springer, 2007. 1136 p. P. 1035–1053. URL: <http://www.acenet.edu/news-room/Documents/Overview-of-Higher-Education-in-the-United-States-Diversity-Access-and-the-Role-of-the-Marketplace-2004.pdf>

6. Хребтов А. О. Теоретическое описание инновационного процесса и критерий истинности Френсиса Бэкона // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки в контексті інтеграції України в європейський науково-інноваційний простір: зб. матеріалів XXII Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 11–13 верес. 2017 р.). Одеса, 2017. С. 303–309.

НОВА ПРОМИСЛОВА РЕВОЛЮЦІЯ ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Матюшенко Ігор Юрійович – доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна) E-mail: imatyushenko@karazin.ua

Аналіз актуальних сьогодні парадигм, спрямованих на вирішення глобальних проблем, показує, що розвиток економічної теорії технологічних змін рухається у напрямі створення певних наукових комплексів, які синтезують як технічні, так і суспільні науки. При цьому відбувається конвергенція наук про людину, природу та суспільство, що призводить до появи синергетичного ефекту.

З останніх десятиліть XIX ст. для періодизації основних хвиль інноваційного розвитку у наукових дослідженнях «західних» учених став широко вживаним термін «*промислова революція*» одночасно з використанням поняття «технологічний уклад». Спочатку промислова революція означала лише процес переходу від аграрної економіки до індустріального суспільства з переважанням машинного виробництва, але сьогодні це поняття має значно ширше розуміння. В той же час практично всі розвинені країни врахували важкі уроки кризи 2008–2009 рр. і переглянули своє розуміння щодо ролі промисловості та пріоритетності технологічного розвитку. Вже з 2011 року, за умов посилення конкурентної боротьби на зовнішніх і внутрішніх ринках збуту промислової продукції провідних країн світу, все більш чітко формується державна політика цих країн, спрямована на розвиток ключових факторів нової промислової революції. Як наслідок, виникло чимало різноманітних концепцій нової промислової революції XXI ст., характеристики основних з яких наведені на рис. 1 [1–8].

Так, всесвітньо відомий американський учений-апологет нанотехнологій Е. Дрекслер вважає, що саме нанотехнології стануть основою для будівництва майбутньої цивілізації XXI ст., підкреслюючи, що майбутнє буде пов'язано не просто з розповсюдженням нанотехнологічних компонент, а з перетворенням на цій основі самої технологічної сутності матеріального виробництва – переходу до того, що він називає *атомарно точним виробництвом* (АТВ) [2]. Саме нанотехнології стають з'єднуючою ланкою між іншими революційними технологічними напрямками, які виникли за останні 20–30 років, і дозволяють одержати якісно

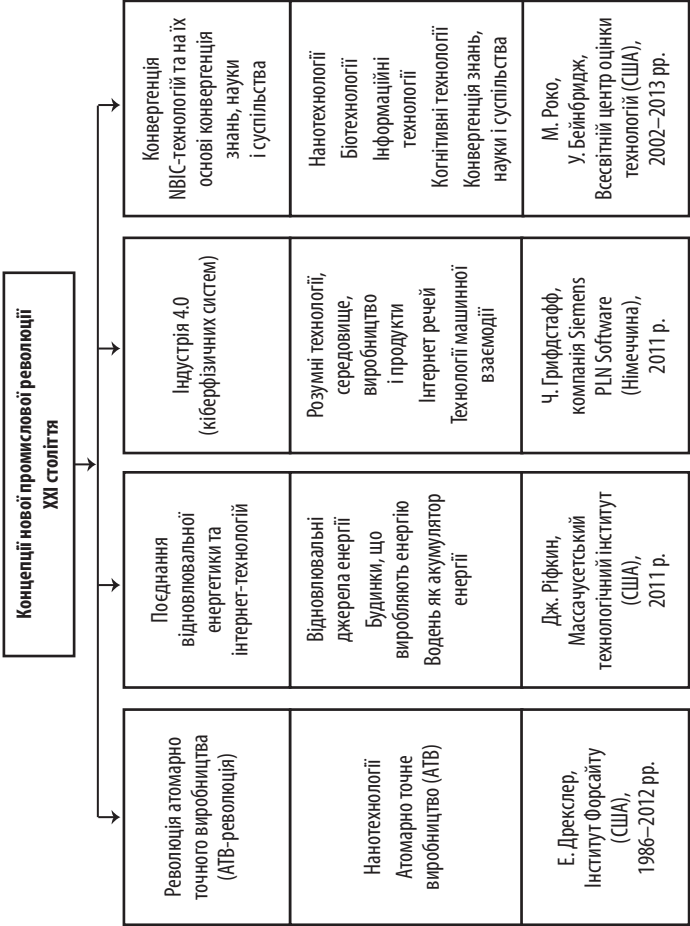

Рис. 1. Концепції нової промислової революції XXI ст. [1–8]

нові можливості від конвергенції цих напрямів – кардинально підвищити енергоефективність, знизити матеріаломісткість сучасної техносфери і на цій основі надати людству можливість вийти з мальтузіанської пастки обмежених ресурсів нашої планети та вирішити проблему «меж зростання», яка постала перед сучасною цивілізацією у вигляді глобальних проблем. Е. Дрекслер стверджує, що цей перехід буде не просто черговим технологічним вдосконаленням, а четвертою технологічною революцією – після аграрної, промислової та інформаційної.

У 2011 році відомий американський економіст і еколог Джеремі Ріфкін також висунув концепцію нової промислової революції: «Спадщина першої та другої промислових революцій – ієрархічна організація економічної і політичної влади – неминуче поступиться місцем горизонтальній взаємодії, коли мільйони людей будуть генерувати власну зелену енергію вдома, в офісах і на фабриках і ділитися нею один з одним в «енергетичному Інтернеті» [3]. Як вважає Дж. Ріфкін, «... великі економічні революції трапляються в історії тоді, коли нові комунікаційні технології зливаються воедино з новими енергетичними системами, тобто з конвергенцією технологій. Так, *поєднання інтернет-технологій і технологій відновлюваної енергетики* дозволяють сформувати потужну нову інфраструктуру для третьої промислової революції, яка змінить світ» [3, с. 12]. На думку Дж. Ріфкіна, у цієї промислової революції «... три фундаментальних джерела, три стовпи: широка експлуатація відновлюваних джерел енергії, будівництво будівель, які самі виробляють енергію, і перехід до використання водню в якості акумулятора енергії. Третя промислова революція дозволить світу увійти в постуглецеву еру до середини XXI століття і запобігти катастрофічній зміні клімату» [3, с. 16–17]. Водночас фахівці з Массачусетського технологічного інституту (MIT) вважають, що нова біомедична революція буде пов'язана з конвергенцією фізичних наук, наук про життя та інжинірингу та має етапи: 1-й – молекулярні та клітинні технології, 2-й – геноміка, 3-й (сьогодення) – конвергенція технологій [4, с. 4–14].

Концепція *Четвертої промислової революції*, більш відома як «*Індустрія 4.0*», отримала свою назву у 2011 році від ініціативи німецьких бізнесменів, політиків і вчених на чолі з Ч. Грифдастаффом (Siemens PLC Software), які визначили її як засіб підвищення конкурентоспроможності обробної промисловості Німеччини через посилену інтеграцію «кіберфізичних систем» (або CPS) у виробничі процеси [5]. CPS означає інтеграцію машин і людської праці, підключених до Інтернету, а також процес створення мережі машин, які будуть не тільки виробляти товари з меншою кількістю помилок, але і зможуть автономно змінювати виробничі шаблони відповідно до необхідності, залишаючись високоефективними. При цьому рушійною силою є інтегровані інтелектуальні процеси та продукти,

що генерують так звані великі дані, які повністю змінюють ландшафт виробництва та створюють нові ринки.

Низка європейських і американських дослідницьких структур при урядових організаціях (NACFAM, HLG-KET, ARTEMIS, IDA, NIST) також вважає, що в концепції «Індустрія 4.0» йдеться про аналіз та інтеграцію загального процесу виробництва та життєвого циклу продукту, коли продукт і клієнт спілкуються безпосередньо з виробничими системами та персоналом з метою отримання конкретного бажаного продукту [6–8].

Інакше кажучи, Індустрія 4.0 – виробництво, еквівалентне орієнтованому на споживачів «Інтернету речей», в якому предмети побуту, від автомобілів до тостерів, будуть підключені до Інтернету. Цією концепцією передбачено, що подальший промисловий розвиток буде пов'язаний із здійсненням трьох пов'язаних революційних трендів до 2030 р., а саме: (1) революція у проектуванні й організації виробничих процесів (технологічний і організаційний реінжиніринг промисловості, заснований на тотальній дигіталізації виробничих процесів); (2) перехід до нових матеріалів (їх інтеграція в автоматизовані системи проектування і виробництва, суміщення виробництва матеріалів і виробництва компонентів); (3) розумні середовища (очікується їх масове впровадження у 2020–2030-х рр.) [9–13].

За прогнозами до 2030 р. авторитетних світових інституцій (ЮНІДО, ОЕСР, Світовий банк) та міжнародних промислових асоціацій і дослідницьких компаній (зокрема MIT, KPMG), запустити ці тренди у промисловому виробництві можна тільки через упровадження *передових виробничих технологій (ПВТ)* на основі конвергентних технологій, які називають «проривними», підкреслюючи їх революціонізуючий вплив на структуру виробництва. Узагальнене розуміння ПВТ охоплює таке: (1) *технологічне заміщення*, що веде до якісного вдосконалення наявних або створення принципово нових продуктів; (2) *автоматизація* виробничого процесу, що висуває нові вимоги до кваліфікації фахівців; (3) *кастомізація* виробництва як гнучка адаптація до потреб замовника; (4) *локалізація* – зниження витрат за рахунок економії на логістиці і географічній близькості до споживача (замовника); (5) *економічна ефективність*, пов'язана або зі зменшенням собівартості порівняно з масовим виробництвом, або з економією ресурсів, підвищенням продуктивності праці, інвестиційної привабливості і конкурентоспроможності [9–13]. Таким чином, ПВТ пов'язані з нетрадиційними методами обробки, новими інструментами контролю та управління виробничо-технологічними процесами, а також використанням нових матеріалів, автоматизованих та інтелекту-

альних систем контролю та управління обладнанням, виробничо-технологічними процесами та системами.

Фахівці визначають такі пріоритетні напрями ПВТ [9–13]: (1) системи контролю виробничих процесів, включаючи датчики стану обладнання, параметрів потоків сировини та стану (розмір, склад тощо) створюваних (оброблюваних або таких, що вирощують) об'єктів; (2) багатомірне моделювання складних виробів, що дозволяє оптимізувати різні їхні параметри (міцність, термін життя і, можливо, процес виробництва) і кастомізувати об'єкт, модифікуючи його для індивідуального або дрібносерійного виробництва; (3) інтелектуальні системи управління виробництвом (оптимізація зовнішньої і внутрішньої логістики, режими технологічних процесів), у тому числі в робототехніці і у галузі «Інтернету речей»; (4) системи створення і перетворення (вирощування) матеріальних об'єктів, в тому числі 3D-друк; інфузійні технології; перспективні методи обробки поверхонь і роботи з термопластами (ключовими є ростові технології); (5) матеріали, ефективні при створенні перспективних виконавчих пристроїв для ростових технологій: композиційні й ті, що проявляють свої властивості в малорозмірних структурах. Узагальнюючи аналітичні матеріали, слід констатувати, що сьогодні ПВТ – це, перш за все, 3D-друк, «хмарні» технології, «Інтернет речей», нові матеріали, робототехніка [5–8].

Концепція *конвергенції NBIC-технологій* як основи для нової промислової революції і на її основі – конвергенції знань, науки та суспільства одержала розвиток з 2001 року, коли вперше відбулась презентація доповіді М. Роко (США) щодо концепції NBIC-конвергенції, та з 2003 року, коли був надрукований звіт Національного наукового фонду (NSF) США «Конвергентні технології для підвищення якості діяльності людини», підготовлений в рамках Всесвітнього центру оцінки технологій (WTEC) [1].

Аналіз сучасних глобальних тенденцій економічного розвитку показує, що для низки промислово розвинених країн провідними напрямками наукових досліджень були: з 50–60-х років XX ст. – інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); з 70–80-х років – біотехнології; на початку XXI ст. – нанотехнології, а наприкінці першого десятиліття XXI ст. – когнитивних технологій (або технологій штучного інтелекту). Сутність NBIC-конвергенції полягає у злитті чотирьох революційних науково-технологічних напрямків: N – нанотехнологій; B – біотехнологій; I – інформаційно-комунікаційних технологій; C – когнитивних наук [9–10]. У загальному вигляді можна запропонувати такі визначення: *нанотехнології* – це наука та техніка створення, виготовлення, характеристики та реалізації матеріалів і функціональних структур і устроїв на атомному, молекулярному та наноме-

тричному рівнях; *біотехнології* – це сукупність фундаментальних і прикладних досліджень, а також інженерних рішень, спрямованих на використання біологічних об'єктів, систем або процесів у промислових масштабах; *інформаційно-комунікаційні технології* – це сукупність міждисциплінарних досліджень та інженерних рішень, в яких інформація є вирішальним засобом і предметом праці, а також основним продуктом виробництва та предметом споживання; *когнітивні технології* – міждисциплінарна галузь, що поєднує дослідження закономірностей одержання, зберігання і використання знань людства, а також технологій їх практичного застосування для суспільно-економічного розвитку [10].

З появою всього кілька десятиліть тому інформаційних технологій, які спочатку розглядалися просто як ще одна нова технологія, сьогодні докорінно змінюються погляди на галузевий характер економіки. Саме інформаційні технології – це перші технології, що мають надгалузевий характер, об'єднали наявні дисципліни та стали їх загальною методологічною базою.

Крім того, з розвитком нанотехнологій, які виконують таку ж надгалузеву роль і, на відміну від інформаційних технологій, – матеріальні, утворюється принципово новий фундамент будь-якої галузі промисловості у вигляді принципово нового атомно-молекулярного способу конструювання нових матеріалів. Отже, нанотехнології – це принципова модернізація усіх наявних дисциплін і технологій на атомарному рівні, це фундамент для розвитку всіх без виключень галузей економіки постіндустріального суспільства. Наразі з появою якісно нової науково-технологічної бази є можливість контролювати процеси, що відбуваються на атомно-молекулярному рівні, змодельовати та запрограмувати результат за допомогою суперкомп'ютера. Інформаційні технології надають інструменти для розвитку інших, зокрема, за рахунок моделювання різних процесів.

Крім того, сьогодні відбувається зближення органічного світу (живої природи) з неорганічним. Біотехнології надають інструментарій і теоретичну основу для нанотехнологій і когнітивної науки, а також для розвитку інформаційних (комп'ютерних) технологій. Когнітивні технології нададуть можливість описати та пояснити процеси в мозку людини, що відповідають за її вищу нервову діяльність, та реалізувати ці принципи в системах штучного інтелекту.

Тобто з появою надгалузевих технологій і наук поряд із традиційною лінією розвитку науки – аналізом, остаточно сформувалась нова – лінія синтезу, коли людство одержало можливість синтезувати штучні матеріали, яких не існує в природі і які мають властивості, відмінні від тих, що мають існуючі в природі речовини. Таким чином, загальною характеристикою цих чотирьох технологій є їхній міждисциплінарний характер і конвергенція усіх складових.

На рис. 2 наведено надгалузевий характер конвергентних NBIC-технологій як основи для передових виробничих технологій Індустрії 4.0 [9–13].

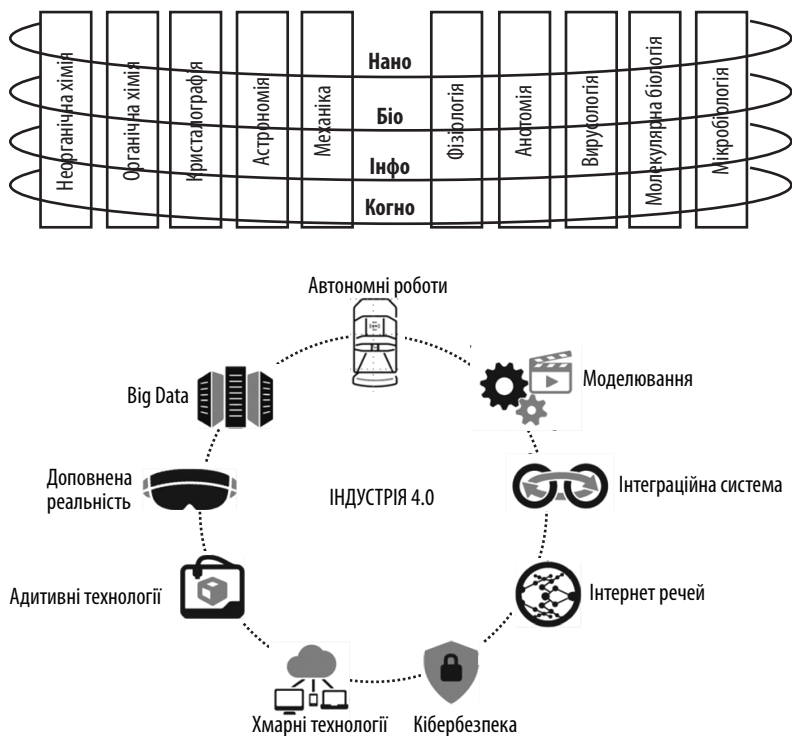

Рис. 2. Надгалузевий характер конвергентних NBIC-технологій як основи для передових виробничих технологій Індустрії 4.0 [9–13]

Тобто сьогодні логіка розвитку науки визначає перехід від вузької спеціалізації до міждисциплінарності і створення в кінцевому результаті об'єднаної науки, яка будується, перш за все, на синергетичному ефекті від взаємопроникнення ключових наук і технологій. Конвергенція являє собою не тільки взаємний вплив, але і взаємне проникнення технологій, коли границі між окремими технологіями стираються, а самі цікаві та неочікувані результати з'являються саме в рамках міждисциплінарної роботи на стику наук. З розвитком конвергенції NBIC-технологій відбувається стрибок у можливостях виробничих сил на основі злиття науково-

технологічних напрямів у єдину науково-технологічну галузь знання [9–13]. Як наслідок, спостерігається виникнення нової цілісної науки, заснованої на матеріальній єдності навколишнього світу. Така галузь знань включає до предмета свого вивчення практично всі рівні організації матерії: від молекулярної природи речовини (нано-), до природи життя (біо-), природи розуму (когно-) і процесів інформаційного обміну (інфо-). При цьому елементарними структурними елементами є атоми, гени, біти та синапси. Ця теорія дозволяє наблизитись до створення нової науково-технічної картини світу, заснованої на уявленнях про єдність матеріального світу, обумовлену ієрархічністю, взаємозв'язком і трансформацією його компонент [17].

Як виходить з проведеного аналізу сучасних концепцій промислової революції, не існує однієї-єдиної концепції щодо змісту нової промислової революції, але всі вони концентрують увагу тільки на окремих складових конвергентних технологій, а саме: *концепція АТВ-революції* – на нанотехнологіях; *концепція поєднання відновлювальної енергетики та інтернет-технологій* – на дигіталізації сталого розвитку та альтернативної енергетики; *концепція «Індустрія 4.0»* абсолютизує так зване «розумне» середовище, що базується на запровадженні нового покоління інтернет-технологій і штучного інтелекту у виробничих процесах; *концепція конвергенції NBIC-технологій* розглядає можливості міждисциплінарних досліджень і розробок, але не дає інструменту їх запровадження у виробництво.

В авторських роботах [9–11] щодо реалізації нової промислової революції в сучасних умовах висунуте припущення, що технології Індустрії 4.0, поєднуючи фактори Smart TEMP (Т (technology) – розумні технології; Е (environment) – розумне середовище; М (manufacturing) – розумне виробництво; Р (products) – розумні продукти), створюють нові ринки та галузі, сприяють зростанню продуктивності та конкурентоспроможності окремих секторів і національних економік. Виходячи з вищенаведеного, доцільно поєднати ключові елементи концепцій конвергенції NBIC-технологій та Індустрії 4.0 таким чином, як це наведено на рис. 3 [9; 10].

Так, протягом останнього десятиліття за участю наукових колективів зі США, ЄС, Японії, Китаю, Південної Кореї і Бразилії відбулася низка міжнародних наукових конференцій, присвячених темі впливу конвергентних технологій на розвиток суспільства. Було встановлено, що на сьогодні одночасно відбуваються економічна, технологічна, соціальна та геополітична революції. При цьому революція технологій перетворює суспільство, а практично всі розвинені держави світу вбачають у органічному поєднанні конвергентних NBIC-технологій з передовими виробничими технологіями Smart TEMP один із ключових інстру-

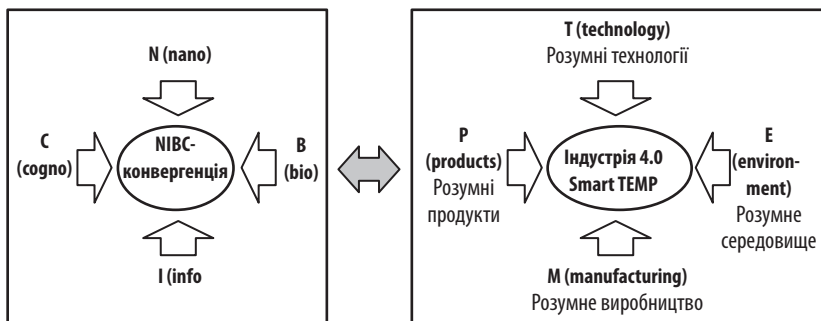

Рис. 3. Синергетична інтеграція технологій на базі NBIC-конвергенції у науково-технічних розробках і Smart TEMP у промисловому виробництві

ментів, за допомогою якого можна буде вирішити основні глобальні проблеми людства (табл. 1) [11].

Таблиця 1

Напрями розвитку конвергентних NBIC-технологій та ПВТ в ЄС, США, Китаї та Україні до 2030 р. [11]

Конвергентні технології	Країни			
	Європейський Союз	США	Китай	Україна
1	2	3	4	5
I. Нанотехнології і нові матеріали	- сучасні матеріали; - мікро- та наноелектроніка; - нанотехнології і фотоніка	- промислові нанотехнології; - виробництво гнучкої електроніки	сучасні матеріали і композити електроніки	нові композиційні матеріали із заданими властивостями
II. Біотехнології	промислові біотехнології	виробничі біотехнології та біоінформатика	біоінженерія	промислові біотехнології (біомедицина, нові аграрні технології)
III. Інформаційно-комунікаційні технології	цифрове, віртуальне і ресурсоефективне виробництво	технології візуалізації, інформатика і цифрове виробництво	ІКТ-індустрія нового покоління	ІКТ-індустрія (розробка програмного забезпечення)

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5
IV, Когнітивні технології	▷ адаптивні і розумні виробничі системи	▷ розумні сенсори, вимірювання і контроль процесів	▷ «розумні технології»	▷ математичне моделювання для розумних виробничих систем
Комплексні передові виробничі технології	▷ 3D-друк; ▷ мобільне мережеве виробництво і динамічні виробничі ланцюжки; ▷ «людино-центричне» виробництво, орієнтоване на споживача; ▷ космічні розробки	▷ 3D-друк; ▷ сучасні технології фюормоутворення і з'єднання для сталого виробництва; ▷ сучаний дизайн матеріалів, технології синтезу і обробки; ▷ промислова робототехніка; ▷ космічні розробки	▷ 3D-друк; ▷ високопродуктивні технології і обладнання	▷ космічні розробки (зокрема розробка ступенів важких ракет)

Вивчення глобальних прогнозів до 2030 р. показало, що основними технологічними галузями, які впливатимуть на розвиток світової економіки, будуть: управління ходом захворювання; регулювання приросту населення; генномодифіковані зернові культури; управління водними ресурсами; біо- та сонячна енергетика; рішення з обробки даних; соціальні мережі; технології «розумного» міста; робототехніка; автономні транспортні засоби; адитивне виробництво / 3D-друк.

Як видно з табл. 1, Україна має певний потенціал і конкурентоспроможні технології в аерокосмічній галузі, виробництві нових матеріалів із заданими властивостями, промислових біотехнологіях, математичному моделюванні і регулюванні хімічних, біохімічних і біофізичних процесів і розумних виробничих систем. Крім того, Україна займає одне з провідних місць у Центральній та Східній Європі за обсягом ІТ-ринку та кадровим потенціалом. Наприклад, у 2016 році вітчизняна ІТ-індустрія, незважаючи на кризові явища в українській економіці, продемонструвала зростання на рівні в 10–15 %, а обсяг ринку зріс до 3 млрд дол. Важливим для України є те, що для збільшення обсягів виробництва на ІТ-галузі не потрібні значні інвестиції в основні засоби, оскільки головний актив – людський фактор – це програмісти [14].

Сьогодні швидко набирає силу рух «Індустрія 4.0 в Україні», співзасновником якого є Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АП-ПАУ). Рух «Індустрія 4.0» в Україні – це інтеграційна платформа для об'єднання бізнес-асоціацій, спільнот та учасників ринків інформаційно-комунікаційних технологій, промислових систем керування, інжинірингу та машиноприладобудування, науковців та освітян з метою швидкої модернізації української промисловості, масового та швидкого впровадження нових Smart-технологій та прискореного розвитку українських виробництв із високою доданою вартістю. У 2016 році до руху приєдналось більше 60 організацій з секторів ІТ, автоматизованих систем управління, агенцій з розвитку, учбових установ та промислових підприємств [15].

Крім того до підприємств, які свідомо і цілеспрямовано впроваджують основні надбання Індустрії 4.0. в Україні, можна віднести «АрселорМіттал Кривий Ріг». Так, інвестиційний проект компанії щодо встановлення нової системи технічного обслуговування має всі риси predictive maintenance, але базується на Інтернеті речей, «хмарних» технологіях, спілкуванні машин (об'єктів) між собою і на міжнародних стандартах. Інша компанія – «Азов Контролз» є багаторічним партнером Rockwell Automation і лідером в Україні з упровадження автоматизованих систем управління техпроцесами у доменних печах. Ще однією компанією, що ефективно впроваджує технології Індустрії 4.0 є Kaeser Kompressoren, філософія технічних рішень якої базується на пріоритеті цифрових технологій не просто як елементі інноваційності, а як на ключовому диференціаторі та конкурентній перевазі свого обладнання [16].

Таким чином, можна зробити висновок, що сьогодні основним трендом розвитку нової промислової революції, спрямованої на вирішення глобальних проблем, є прискорення розвитку конвергентних NBIC-технологій як фундаментальних інструментів для поширення системи передового виробництва Smart TEMP і створення нових галузей промисловості на основі міждисциплінарних досліджень та інноваційних розробок. Отже, для країн, що бажають увійти до кола технологічно розвинених або провести модернізацію економіки на новій технологічній базі (таких як Україна), визначення пріоритетів науково-технічних досліджень у галузі конвергентних технологій і створення на їх основі інноваційних розробок у рамках нової промислової революції набувають сьогодні важливого значення.

Література

1. Roco M. C., Bainbridge W. S. (eds). *Converging Technologies for Improving Human Performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science*. Dordrecht: Clower Academic Publisher (currently Shpringer), 2003. 482 p.

2. Дрекслер Э. Всеобщее благоденствие. Как нанотехнологическая революция изменит цивилизацию/ пер. с англ. Ю. Каптуревский; под науч. ред. С. Лурье. М.: Изд-во Ин-та Гайдара, 2014. 504 с.

3. Рифкин Дж. Третья промышленная революция: Как горизонтальные взаимодействия меняют энергетику, экономику и мир в целом/ пер. с англ. М.: Альпина нон-фикшн, 2014. 410 с.

4. The Third Revolution: The Convergence of the Life Sciences, Physical Sciences and Engineering // MIT Washington Office. January, 2011. 40 p. URL: <http://dc.mit.edu/sites/dc.mit.edu/files/MIT%20White%20Paper%20on%20Convergence.pdf>

5. Securing the future of German manufacturing industry. Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0. Final report // The Industrie 4.0 Working Group; National Academy of Science and Engineering; German Research Center for Artificial Intelligence. 2011. 80 p. URL: http://www.acatech.de/fileadmin/user_upload/Baumstruktur_nach_Website/Acatech/root/de/Material_fuer_Sonderseiten/Industrie_4.0/Final_report__Industrie_4.0_accessible.pdf

6. Kurfuss Th. Industry 4.0: Manufacturing in the United States // Bridges. 2014. 42 p. URL: <http://ostaustria.org/bridges-magazine/item/8310-industry-4-0>

7. KETs: time to act. Final report // High Level Expert Group on Key Enabling Technologies (HLG-KET); European Commission (EC), 2015. June. URL: <http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=22113&no=2>

8. Roco M. C., Bainbridge W. S., Tonn B., Whitesides G. *Convergence of Knowledge, Technology and Society: Beyond Convergence of Nano-Bio-Info-Cognitive Technologies/World Technology Evaluation Center*. Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer, 2013. 450 p. URL: <http://www.wtec.org/NBIC2/Docs/FinalReport/Pdf-secured/NBIC2-FinalReport-WEB.pdf>

9. Матюшенко І. Ю. Розробка і впровадження конвергентних технологій в Україні в умовах нової промислової революції: організація державної підтримки: монографія. Харків: ФОП Александрова К. М., 2016. 556 с.

10. Матюшенко І. Ю. Перспективи розвитку конвергентних технологій у країнах світу й Україні для вирішення глобальних проблем: монографія. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2017. 448 с.

11. Матюшенко І. Ю. Теоретичні аспекти розвитку конвергентних технологій в Україні в умовах нової промислової революції: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Харків, 2017. 37 с.

12. Matyushenko I. Y. Development and implementation of converging technologies in Ukraine under conditions of a new industrial revolution: organization of state support: monograph/Summary. *European Journal of Business, Economics and Accountancy*. 2017. Vol. 5 (1). P. 57–75. URL: <http://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2017/01/Full-Paper-DEVELOPMENT-AND-IMPLEMENTATION-OF-CONVERGING-TECHNOLOGIES-IN-UKRAINE.pdf>

13. Матюшенко І. Ю. Технологічна конкурентоспроможність України в умовах нової промислової революції і розвитку конвергентних технологій. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 108–120.

14. ІТ ринок України. Офіційний сайт. URL: <http://itukraine.org.ua/it-rynok>

15. Асоціація Підприємств Промислової Автоматизації України: офіц. сайт. URL: http://appau.org.ua/ru/Industry-4_0

16. Индустрия 4.0 в Украине – первые ласточки и контекст // Асоціація Підприємств Промислової Автоматизації України: офіц. сайт. URL: http://appau.org.ua/ru/Industry_4_0_v_Ukraine

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО НОРМУВАННЯ ТА ВИДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРАЦІ

Черноіванова Ганна Степанівна – кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри менеджменту та бізнесу,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
(м. Харків, Україна)

Досвід функціонування підприємств високорозвинених країн свідчить про зростання ролі нормування праці управлінського персоналу. Вибір адекватного методу нормування праці сприяє раціоналізації робочого процесу. Оскільки зміст інноваційної праці значно відрізняється від інших видів праці, то вдосконалення нормування праці цієї категорії працівників в умовах діючого підприємства є досить актуальним.

Оскільки частина інноваційних операцій зростає практично у всіх типах трудових процесів, у цей час особливо гостро виникає питання обґрунтування універсальних методів нормування інноваційної праці на підприємствах.

Значний внесок у розвиток теоретичних аспектів вдосконалення методів нормування та визначення трудомісткості при нормуванні інноваційної праці зробили такі вітчизняні вчені, як Сисун Г. Г., Джоші О. І., Горбатюк К. В., Багрова І. В., Ядранський Д. М., Дзюба С. Г., Гайдай І. Ю., Єрьоменко В. О., Коваленко Г. О., Рижигов В. С., Балабанова Л. В., Сардак О. В. та ін. Серед зарубіжних дослідників необхідно виділити таких економістів, як Баклі Дж. Дж., Беклешов В. К., Завлін П. М., Яковлев Ю. В., Деркач Г. М., Рубанов А. Ю., Левченко С. М. Однак у цих роботах недостатньо досліджено методологічні засади нормування та визначення трудомісткості інноваційної праці [1–13; 17; 19].

Таким чином, мета дослідження полягає в обґрунтуванні методологічного підходу до нормування та визначення трудомісткості інноваційної праці.

Для досягнення поставленої мети були вирішені такі завдання:

- узагальнено методи нормування інноваційної праці;
- обґрунтовано класифікацію методів нормування інноваційної праці;

- ▷ визначено особливості розрахунку трудомісткості залежно від методу нормування інноваційної праці;
- ▷ обґрунтовано процедуру визначення трудомісткості при нормуванні інноваційної праці;
- ▷ сформульовано концептуальні положення методологічного підходу до нормування інноваційної праці.

Аналіз наявних публікацій, присвячених питанням визначення трудомісткості інноваційної праці та її нормування [1–13; 17; 19], дозволив провести узагальнення наявних методів, підходів, інструментарію та сформулювати такі концептуальні положення підходу, що пропонується.

Більшість учених [2; 5; 8; 12; 13; 17] в цьому контексті замість терміна «інноваційна праця» вживає термін «управлінська праця» або «інтелектуальна праця», що є певним звуженням об'єкта дослідження. Це протиріччя проаналізовано в статті [14], в якій подано шляхи його вирішення.

По-перше, всі операції інноваційної праці вимагають нормування, але підхід до нього для різних операцій інноваційного процесу має бути диференційований, а запровадження нормування інноваційної праці має бути обов'язковим для всіх категорій персоналу.

По-друге, вибір тих або інших методів нормування інноваційної праці має визначатись ступенем новизни операції інноваційного процесу.

Аналіз літератури з питань нормування праці [1–13; 17] свідчить про те, що при нормуванні інноваційної праці застосовуються ті самі методи, які існують і для інших видів праці. Класифікації методів нормування інноваційної праці включають до себе чотири групи методів: експертний, сумарні, аналітичні, мікроелементні.

Під експертним методом більшість дослідників розуміють використання експертних оцінок, які отримають від фахівців [1; 3; 5–7]. Він найбільш актуальний для робіт інноваційної праці, які відрізняються високим рівнем новизни й унікальністю. Недоліками цього методу є складність у визначенні вихідних даних для розрахунків трудомісткості робіт, а також суб'єктивна оцінка експертів.

Основою сумарних методів є їх використання як бази аналога. На думку деяких науковців, що викладена в [6], ці методи мають обмежене використан-

ня у зв'язку з неможливістю достатньою мірою ефективно використовувати кадри. Сумарні методи поділяються на: порівняльні; статистичні (дослідно-статистичні, математичної статистики); дослідні.

Можна погодитись з дослідниками, які вважають, що аналітичні методи [13] засновані на визначенні суттєвості та змісту інноваційної праці управлінського персоналу та її диференціації за видами робіт (завдань або операцій).

Аналітичні методи розподіляються на:

- ▶ аналітично-дослідницькі (фотографія робочого часу, сама фотографія, хронометраж, фотохронометраж);
- ▶ аналітично-розрахункові (згідно з розрахунками; за нормативами).

Аналітично-дослідницькі методи, як правило, застосовується для робіт, які мають специфіку умов їх виконання в різних структурних підрозділах. За відсутності нормативів також рекомендується застосовувати цей метод нормування.

Аналітично-розрахункові методи застосовуються досить рідко через складність визначення первинних статистичних даних. До недоліків цього методу слід віднести високу обчислювальну трудомісткість, а також складність установлення впливу кожного фактора на трудомісткість при множинній кореляції.

Пропонується окремо виділяти методи мікроелементного нормування (MTM, MODAPTS, MSD, Work Factor, БСМ у модифікаціях), які мають специфічну сутність і дозволяють суттєво полегшити та прискорити нормування праці.

Різні методи нормування можуть застосовуватися для окремих операцій, як у сукупності, так і одночасно. Застосування того або іншого методу нормування залежить від ряду факторів: від рівня новизни роботи; від типу проведених робіт; можливість нормування на цьому підприємстві.

За основу вибору методів пропонується використовувати три види інноваційних трудових операцій: креативні, менш творчі, рутинні.

Під креативними розуміємо такі операції, які потребують високого ступеня новизни. До них відносяться: фундаментальні, пошукові та прикладні НДР, ДКР (винаходу й відкриття); завдання прогнозування, планування й евристичного характеру).

В той час як менш творчі роботи мають індивідуальний характер, що не вимагають високого рівня новизни, пов'язані з виконанням часто повторюваних операцій (конструкторські роботи, НДР прикладного характеру та ДКР без суттєвої новизни; розробка, оформлення текстової інформації).

Рутинні – часто повторювані операції, однотипні, з невеликою частиною творчої праці, що не вимагають новизни, які виконуються за зразком, що мають конкретний характер (освоєння і стадія підготовки виробництва до випуску нової продукції; комерціалізація операцій; розробка креслень; облікові інформації; графічні, обчислювальні та канцелярські роботи).

По-третє, аналітичні дослідження [16; 18] дозволили сформулювати висновок, що для кожного типу робіт характерні свої методи нормування. В результаті аналізу застосовуваних методів нормування залежно від видів інноваційних трудових операцій [3; 5; 6; 8; 10; 12; 13] було встановлено, що для креативних робіт доцільно використовувати експертний та аналітично-дослідницькі методи. Для менш творчих – сумарні та дослідно-статистичні; для рутинних – за нормативами, дослідно-статистичні, аналітичні-розрахункові, аналітично-дослідницькі (спостереження), математичної статистики.

По-четверте, кожному методу нормування інноваційної праці характерні свої особливості визначення трудомісткості.

Результати проведеного аналізу робіт із визначення трудомісткості залежно від методу нормування інноваційної праці було узагальнено в [15]. Можна зробити такі висновки:

- ▷ при аналітичному методі трудомісткість визначається як функція параметрів розроблюваного виробу та змісту виконаних робіт за допомогою експертних досліджень із використанням рангової кореляції факторів трудомісткості (аналітично-дослідницький);
- ▷ при аналітично-розрахунковому методі: використання параметричних моделей визначення трудомісткості залежно від кількості характеристик виробу і питомих нормативів за одиницю роботи; встановлення певних кореляційних залежностей між трудомісткістю робіт і основними технічними параметрами розроблюваних виробів; трудомісткість визначається як функція основних технічних параметрів розроблюваних виробів на базі елементів математичної статистики та теорії ймовірності;

- при експертному методі визначення трудомісткості майбутніх робіт ґрунтується на оцінках, даних експертами;
- при сумарному методі (дослідно-статистичний метод) визначається трудомісткість робіт за статистичними даними про затрати праці в минулому шляхом порівняння нормованого об'єкта з аналогічним;
- при сумарному методі (метод аналогів) базою є звітні-статистичні дані. Спочатку розробляють структурну схему та визначається нормативна трудомісткість розробки збірних одиниць; також трудомісткість визначається без поділу на елементи. Використовуються три методи визначення норм трудомісткості: на основі особистого досвіду розробника (у вигляді експертної оцінки); за статистичними (звітними) даними про затрати праці в минулому, шляхом порівняння нормованого об'єкта з аналогічним, норматив на який встановлено раніше; визначається трудомісткість ДКР у цілому або окремих етапів роботи на стадії розробки технічної пропозиції або технічного завдання.
- при сумарному методі (дослідно-статистичний) визначається трудомісткість робіт за статистичними даними про затрати праці в минулому шляхом порівняння нормованого об'єкта з аналогічним.

По-п'яте, на основі аналізу, наведеного в [15], запропоновано процедуру визначення трудомісткості при нормуванні інноваційної праці. Вона включає 6 етапів (вибір об'єкта нормування; визначення чинників, які впливають на трудомісткість виконаних робіт; вибір виду інноваційних трудових операцій та методу встановлення трудомісткості окремих робіт; вибір переліку інноваційних робіт; вибір виду нормативів трудомісткості; встановлення нормативу) та відповідне методичне забезпечення.

Отже, можна дійти висновку, що методологія базується на сучасній концепції менеджменту, яка з'явилася в останні роки та містить у собі такі аспекти:

- обґрунтовано класифікацію методів нормування інноваційної праці;
- визначено сутність і зміст робіт інноваційної праці за трьома видами: креативні, менш творчі, рутинні;
- обґрунтовано для кожного з виділених трьох видів інноваційних трудових операцій специфічні методи нормування інноваційної праці;
- визначено особливості розрахунку трудомісткості залежно від методу нормування інноваційної праці;

- обґрунтовано процедуру визначення трудомісткості при нормуванні інноваційної праці.

Література

1. Багрова І. В. Нормування праці: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2003. 212 с.
2. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Організація праці менеджера: підручник. Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. 480 с.
3. Беклешов В. К., Завлин П. Н. Нормирование в научно-технических организациях. М.: Экономика, 1989. 240 с.
4. Горбатюк К. В. Математичні моделі в нормуванні праці на базі теорії нечітких множин: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2013. 158 с.
5. Дзюба С. Г., Гайдай І. Ю. Нормування праці в вітчизняній і міжнародній економіці. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», Лтд, 2005. 172 с.
6. Єрьоменко В. О., Коваленко Г. О., Рижигов В. С. Основи нормування праці: навч. посіб. Краматорськ: ДДМА, 2004. 252 с.
7. Завлин П. Н., Щербаков А. И., Юделевич М. А. Труд в сфере науки. М.: Экономика, 1973. 295 с.
8. Мельникова И. Е. Оптимизация процесса управления и усовершенствования нормирования труда руководителей. *Вісник Криворізького національного університету*. 2012. Вип. 33. С. 283–286.
9. Методика розробки норм часу на науково-досвідні роботи для установ продуктивності АПК / [В. В. Вітвіцький, В. М. Ніколаєнко, П. Н. Глонь та ін.]. Київ: НДІ «Укراгропромпродуктивність», 2007. 135 с.
10. Нормирование труда специалистов НИИ и КБ: межотраслевые методические рекомендации. М.: Экономика, 1990. 142 с.
11. Организация, нормирование и оплата труда: учеб. пособие/под общ. ред. А. С. Головачева. М.: Новое знание, 2004. 496 с.
12. Сисун Г. Г., Джоші О. І. Нормування праці: навч.-метод. посіб. Рівне: НУВГП, 2011. 173 с.
13. Совершенствование нормирования труда рабочих и специалистов в условиях научно-технического прогресса: межвуз. сб. науч. тр. Барнаул: Алтайский гос. ун-т, 1989. 170 с.
14. Черноиванова Г. С. Категорійний інструментарій забезпечення інноваційної праці в сучасних умовах. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2017. Вип. 13. Т. 1. С. 98–112
15. Черноиванова А. С. Особенности определения трудоемкости при нормировании творческого и инновационного труда. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. Науки: економіка, політологія, історія. 2016. № 3 (235). С. 160–173.
16. Черноиванова А. С. Теоретические основы определения трудовых нормативов. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду економіки*. 2017. Вип. 1 (123). С. 103–109.

17. Ядранський Д. М. Теоретико-методичні засади формування єдиної системи нормування праці в Україні: монографія. Дніпропетровськ: Моноліт, 2007. 228 с.

18. Chernovanova A., Lepeyko T. Specifics of organizing and standardizing innovative labour in information economy // Information Technologies in Innovation Business (ITIB 2015), Proceedings (Kharkiv, 7–9 October, 2015). Kharkiv, 2015. P. 76–79.

19. Buckley J., Eslami E. Fuzzy Markov Chains: Uncertain Probabilities. *Mathware and Soft Computing*. 2002. № 9. P. 33–41.

СУЧАСНИЙ СТАН І РІВЕНЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ СОНЯШНИКУ В УКРАЇНІ

Шиян Дмитро Вікторович – доктор економічних наук, професор,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
(м. Харків, Україна) E-mail: dm_shiyan@ukr.net

На сьогодні аграрний сектор економіки України посідає одне з провідних місць. Так, за даними січня – серпня 2017 р. питома вага експорту продукції сільського господарства та готових харчових продуктів у загальному обсязі експорту дорівнювала 41,2 %. В період найбільшого за останні роки падіння валового внутрішнього продукту України у 2014 р. (-6,6 %) обсяги виробництва у сільському господарстві зросли на 2,3 %. У 2015 році ці показники дорівнювала відповідно -9,8 % та -4,4 %. Навіть у 2009 р., коли падіння валового внутрішнього продукту дорівнювало 14,8 %, скорочення обсягів виробництва в аграрному секторі дорівнювало лише 2,0 %. Такими чином сільське господарство виступає своєрідним амортизатором для всієї економіки нашої держави під час економічних криз.

Що стосується подальших перспектив розвитку аграрного сектора, то вони насамперед пов'язані з можливою економічною привабливістю галузі та рівнем її конкурентоспроможності. Останній фактор значною мірою пов'язаний з ціновою кон'юктурою світових ринків і рівнем інноваційних упроваджень у виробництво. Як зазначає Г. Мазур, стимулювання економічних процесів, зокрема, в цьому конкретному випадку ефективності та конкурентоспроможності агропромислового виробництва, у ринковому господарському середовищі, є об'єктивним процесом, який зумовлений ринком як багатогранною інституційною системою, що здійснює саморегулювання, а також впливає із функцій держави та її інститутів [1]. Регуляторні впливи у тому чи іншому вигляді є результатом дії об'єктивних ринкових процесів, а також унормованих державою заходів законодавчого й управлінського процесу. Проявом цього може бути зростання як інвестицій, так і показників економічної ефективності від них. Саме цим аспектам було вирішено приділити увагу на прикладі виробництва соняшнику.

Слід зазначити, що в останні роки спостерігалась тенденція до зростання як посівних площ, так і обсягів виробництва соняшнику в Україні (табл. 1). Як свідчать дані таблиці, з 1990 р. посівні площі під соняшником зросли з 1635,9 тис. га до 6073,4 тис. га, валові збори – з 2570,8 тис. га до 13626,9 тис. га. Позитивним є зростання урожайності з 15,8ц/га у 1990 р. до 22,4 % ц/га у 2016 р.

Таблиця 1

Динаміка окремих показників виробництва соняшнику в Україні

Роки	Посівні площі, тис. га	Валовий збір, тис. т	Урожайність, ц/га
1990	1635,9	2570,8	15,8
1995	2019,8	2859,9	14,2
2000	2942,9	3457,4	12,2
2005	3742,9	4706,1	12,8
2006	3963,6	5324,3	13,6
2007	3603,9	4174,4	12,2
2008	4305,6	6526,2	15,3
2009	4231,9	6364	15,2
2010	4572,5	6771,5	15
2011	4716,6	8670,5	18,4
2012	5194,1	8387,5	16,5
2013	5051,3	11050,5	21,7
2014	5256,5	10133,8	19,4
2015	5104,6	11181,1	21,6
2016	6073,4	13626,9	22,4

З метою з'ясування впливу рівня витрат на формування урожайності було побудовано графік залежності між цими показниками на прикладі сільськогосподарських підприємств Харківської області за даними 2016 року. (рис. 1). Наведені результати дають можливість констатувати доволі чітку залежність між цими показниками. Таким чином, сільськогосподарські підприємства мають бути зацікавлені у зростанні рівня інтенсивності виробництва соняшнику з метою збільшення обсягів його виробництва. Однак це лише попередній висновок. Як відомо, ще у 1766 р. Тюрго оприлюднив працю «Роздуми про створен-

ня і розподіл багатства», в якій вперше було сформовано ідея про дію закону спадної віддачі витрат у сільському господарстві, який пов'язаний з визначенням закономірностей у зміні співвідношення між витратами, що зростають, і результатами виробництва [2]. Наші дослідження також підтверджують дію закону спадної віддачі в сучасних умовах [3].

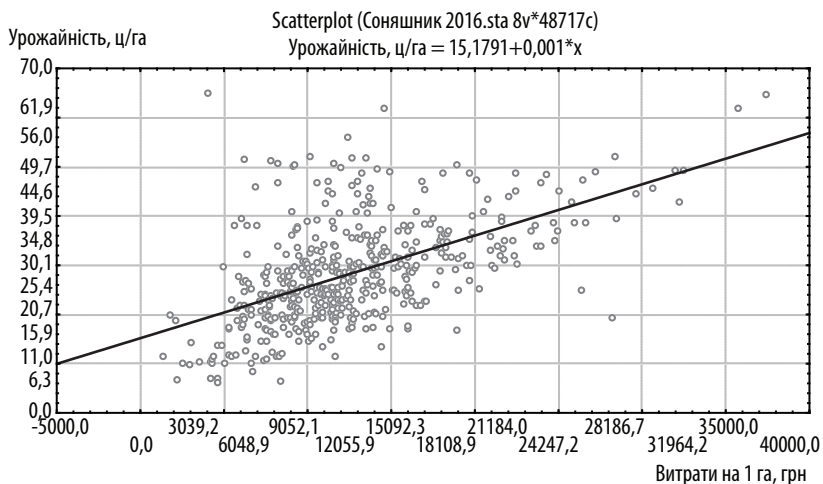

Рис. 1. Залежність рівня урожайності від рівня витрат на 1 га посівної площі соняшнику у сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 р.

На рис. 2 наведено залежність між рівнем витрат і прибутку на 1 га посівної площі соняшнику. Вона носить нелінійний характер. Це дає можливість констатувати наявність максимуму функції, який дорівнює 15119 грн/га. Це буде відповідати величині прибутку – 10772 грн/га та рівню урожайності – 30,3ц/га. Після перетинання цієї умовної межі почне діяти закон спадної віддачі, що буде в середньому призводити до поступового падіння рівня прибутку підприємств, а отже, змушувати виробників припинити подальше інвестування. В протилежному випадку ефективність їх діяльності, а також рівень конкурентоспроможності будуть зменшуватись.

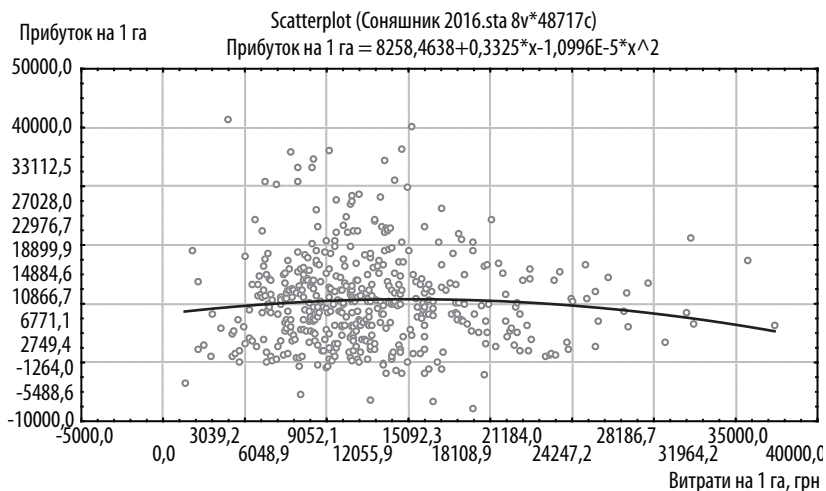

Рис. 2. Залежність рівня прибутку від рівня витрат на 1 га посівної площі соняшнику у сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 р.

Література

1. Мазур Г. Ф. Стимулювання ефективності та конкурентоспроможності агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2015. № 6. С. 32–36.
2. Шумпетер Й. История экономического анализа. URL: www.ek-lit.agava.ru/books.htm
3. Шиян Д. В. Теоретико-методологічні аспекти дії закону спадної віддачі в сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2009. № 11. С. 65–69.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

Шталь Тетяна Валеріївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (м. Харків, Україна) E-mail: shtaltv@gmail.com

Козуб Вікторія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, Харківський державний університет харчової торгівлі (м. Харків, Україна) E-mail: kozub.viktoria71@gmail.com

Диспропорційність світового економічного та соціального розвитку зумовлює загострення конкурентної боротьби не лише окремих країн, а й товарів, компаній, галузей, регіонів, кластерів, взаємозалежність яких стала особливо помітною у ХХІ ст. Посилення процесів інтернаціоналізації та глобалізації господарського життя, загострення конкуренції на міжнародних ринках, прагнення послабити вплив кризових явищ на стан національних економік потребують підвищення конкурентоспроможності економіки держави на міжнародному рівні.

Вивченню теоретичних засад і прикладних проблем міжнародної конкурентоспроможності приділяють увагу як зарубіжні (І. Ансофф, Ф. Котлер, Т. Давіла, М. Портер, Г. Саймон, Й. Шумпетер), так і вітчизняні науковці (Л. Антонюк, Ю. Бажал, Я. Базиліук, В. Гейць, Д. Лук'яненко, І. Павленко, Є. Панченко, В. Чужиков, О. Швиданенка та ін).

Найчастіше в наукових публікаціях вирізняють чотири рівні формування конкурентоспроможності: конкурентоспроможність товару, підприємства, галузі та національної економіки [1, с. 16–27]. Між усіма цими рівнями існує тісна внутрішня і зовнішня залежність. Конкурентоспроможність країни та галузі в остаточному підсумку залежить від здатності конкретного товаровиробника випускати конкурентоспроможний товар.

Згідно з роботами [1–3] можна виокремити певні особливості, притаманні міжнародній конкурентоспроможності, а саме:

- ▶ міжнародна конкурентоспроможність є невід'ємною характеристикою будь-якого господарства, що базується на товарному обміні та є учасником міжнародного поділу праці;
- ▶ для підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки необхідним є збільшення кількості джерел власного розвитку господарюючих суб'єктів, а також наявність конкурентних відносин між ними, в результаті чого відбувається перенаправлення певної частини прибутку у розвиток власного підприємства;
- ▶ конкурентоспроможність визначається рівнем економічного розвитку країни та перебуває у залежності від умінь суб'єктів економічних відносин використовувати наявні ринкові умови максимально ефективно для себе, для чого важливою умовою є досягнення високої прибутковості підприємств;
- ▶ держава є відповідальною за рівень конкурентоспроможності національної економіки, оскільки визначає напрямки економічної політики, є гарантом дотримання зобов'язань перед країнами-партнерами та міжнародними організаціями.

Таким чином, саме держава застосовує низку заходів із подолання внутрішніх і зовнішніх негативних чинників впливу на економіку, які мають на меті підтримання параметрів соціально-економічного розвитку країни.

Конкурентоспроможність країни, на думку Л. Антонюк [2, с. 104–105], полягає у здатності країни займати й утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку завдяки: потужному економічному потенціалу, що забезпечує зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінню значним інтелектуальним капіталом, інвестиційними ресурсами; гнучким реагуванням на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацією виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення.

Міжнародна конкурентоспроможність країни формується у декілька етапів та включає у себе конкурентоспроможність товарів національних виробників, конкурентоспроможність підприємств та ефективну державну економічну політику.

Конкурентоспроможність товару відображає його здатність більш повно відповідати запитам покупців порівняно з аналогічними товарами, наведеними

на ринку. Вона визначається конкурентними перевагами: з одного боку, якістю товару, його технічним рівнем, споживчими властивостями, перевагами в сервісі, рекламі, іміджі виробника, з іншого боку – цінами, що встановлюються продавцями товарів. Високий рівень конкурентоспроможності товару свідчить про доцільність його виробництва й можливості вигідного продажу [4, с. 7–8; 1]. Проте сам товар не виступає у ролі суб'єкта конкурентної боротьби, не має змогу самостійно впливати на її перебіг, а отже, розглядається як пасивний об'єкт конкуренції.

Конкурентоспроможність підприємства – це сукупність показників стану підприємства, які визначають його позицію на конкретному ринку, як національному, так і світовому. Конкурентоспроможність підприємства – це здатність підприємств виробляти конкурентоспроможну продукцію, перевага одних підприємств над іншими, що працюють у цій галузі у країні та за її межами [1–3]. Конкурентоспроможність товару та конкурентоспроможність підприємства – виробника товару співвідносяться між собою як частина і ціле. Можливість підприємства конкурувати на певному товарному ринку безпосередньо залежить від конкурентоспроможності товару та сукупності економічних методів діяльності, які впливають на результати конкурентної боротьби. Фактором, який сприяє успіху у конкурентній боротьбі, є спрямованість підприємства на впровадження інновацій як у виробництво товару, так і сам товар і процес його збуту.

Макроекономічні інструменти державної економічної політики на практиці можуть вирішити лише окремі цілі, а її дієвість забезпечує адекватне та вчасне реагування на рівні мікроекономічного середовища. В основі продуктивного використання національних ресурсів лежить правильно обрана підприємством стратегія, ефективність його операцій і якість середовища ведення бізнесу, в якому забезпечено доступність і рівномірність інформації, налагоджено інфраструктуру, наявні розвинені наукові інститути та створено систему соціального партнерства [1, с. 18]. Отже, ключовим завданням у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки є забезпечення створення ефективних конкурентних стратегій національних підприємств, забезпечення сприятливих умов для розвитку національних товаровиробників, зниження рівня ринкової та економічної невизначеності та непрогнозованості.

Глобалізація вплинула на зміну суб'єктів глобальних конкурентних відносин. Конкурентоспроможність декількох країн, які входять у міжнародні союзи, альянси, об'єднання, визначає глобальну конкурентоспроможність [4], а гіпермакрорівень об'єднує декілька країн, які проводять узгоджену економічну політику, тобто створюють спільні конкурентні переваги на макрорівні (наприклад, Євросоюз, НАФТА, АСЕАН та ін.).

Література

1. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: монографія/за ред. Я. А. Жаліла. Київ: Знання України, 2005. 388 с.
2. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: монографія. Київ: КНЕУ, 2004. 273 с.
3. Базилюк Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення. Київ: НІСД, 2002. 132 с.
4. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія/за заг. ред. О. Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2013. С. 470.

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МЕНЕДЖЕРІВ ПІДПРИЄМСТВА

Ястремська Олена Миколаївна – доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки, управління підприємствами та логістики,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
(м. Харків, Україна) E-mail: iastremska_om@hneu.net

Ходаківська Марина Юріївна – аспірант,
кафедри економіки, управління підприємствами та логістики,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
(м. Харків, Україна) E-mail: marynachodak@ukr.net

В сучасних умовах господарювання ефективність результатів функціонування підприємств зумовлюється не тільки особливостями зовнішнього середовища, наявністю ресурсів внутрішнього, а й компетентністю керівників підрозділів щодо виконання своїх посадових обов'язків, креативністю, лояльністю до підприємства. Тому особливого значення набуває необхідність об'єктивного оцінювання результатів діяльності менеджерів – керівників підрозділів з метою прийняття диференційованих заходів щодо їх умотивованості у високих результатах як власної діяльності, так і діяльності підрозділів, якими вони керують, та підприємства в цілому.

Дослідженню проблем управління діяльністю персонала підприємств та керівників середньої ланки приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні науковці [1–5]. Проте питання стратегічного управління цим процесом є дослідженими недостатньо повно та комплексно. Отже, метою статті є висвітлення пропозицій щодо вибору стратегій управління діяльністю менеджерів середнього рівня управління підприємством.

Проведені попередні дослідження авторів довели, що приймаючи стратегічні рішення щодо умотивованості менеджерів, доцільно ґрунтуватися як на об'єктивних чинниках результатів їх діяльності, так і на суб'єктивних щодо ставлення менеджерів до підприємства, своєї роботи, тобто на лояльності. Спираючись на ці два критерії, стратегічні рішення щодо винагород, просування мене-

джерів доцільно ухвалювати, визначаючи високий та низький ступінь результативності їх роботи та лояльності. В цьому разі вибір стратегій управління діяльністю менеджерів доцільно здійснювати за допомогою матриці, що складається з чотирьох квадрантів із різним ступенем результативності та лояльності.

Основними ознаками, які доцільно враховувати при виборі управлінських заходів і які одночасно доцільно використовувати як класифікаційні ознаки стратегій управління персоналом щодо менеджерів, є: спрямованість змін, що передбачають стратегії скорочення, стабільності, зростання, розвитку; сутність мотивування: стратегії навчання (підвищення кваліфікації, перекваліфікації), матеріального та морального мотивування, кар'єрного зростання). Ознака спрямованості змін зумовлюється результативністю діяльності менеджерів, а ознака ступеня умотивованості – лояльністю. Запропоновані ознаки впливають із сутності критеріїв побудови матриці, тому їх доцільно розподілити за квадрантами таким чином. *Квадрант 1* характеризується низькими результатами діяльності менеджерів, як особистих, так і колективних, та низьким рівнем лояльності його до підприємства. Основними причинами, які обумовили ситуацію, що склалася, можуть бути низький рівень професійної підготовки менеджера, відсутність у нього управлінських здібностей та нехтування здобутками підприємства. За умов високого рівня мотивації з боку підприємства низькі результати діяльності менеджера та його лояльності обумовлюють необхідність завершення відношень із цим працівником, оскільки його перебування на посаді не є ефективним. Чіткі виконання поставлених завдань, пересічний контроль діяльності підрозділу керівниками відділів, що взаємодіють з дослідним. Загалом заходи керівництва доцільно спрямувати на пошук нової кандидатури на посаду менеджера, тобто основною стратегією є скорочення. *Квадрант 2* характеризується низькими результатами діяльності менеджерів і високим рівнем їх лояльності до підприємства. Відданий керівник, який розділяє інтереси колективу та підприємства, намагається здійснювати управлінські функції, але з певних причин результативність його діяльності не є високою. Якщо менеджер у процесі свого вдосконалення виявляє здатність швидко реагувати на зміни в підприємницькому, соціальному середовищі, намагається і надає дієві пропозиції щодо реалізації проблем, які присутні на практиці, він має працювати на підприємстві протягом тривалого відрізка часу за умов отримання позитивних результатів як особистої діяльності, так і діяльності своїх під-

легких. Основними стратегіями є стратегія стабільності та стратегія навчання (підвищення кваліфікації і перекваліфікації). *Квадрант 3* характеризується високими результатами діяльності менеджера та низьким рівнем його лояльності до підприємства. Типову ситуацію, характерну для більшості позиціонованих в цей квадрант менеджерів, можна описати таким чином. Ефективне управління персоналом обумовлене його професійними якостями та великим досвідом. Наявність таких якостей обумовлює високий рівень конкурентоспроможності працівника, що передбачає наявність в нього пропозицій щодо зміни місця працевлаштування. Тому за таких умов доцільно визначити причини нелояльного ставлення працівника до підприємства, якщо вони обумовлені незадоволеністю оплатою праці, керівництвом, умовами й інтенсивністю роботи, кар'єрою, оточенням, розробити заходи щодо підвищення рівня його лояльності до підприємства. Основні стратегії – зростання, матеріального та морального мотивування. *Квадрант 4* характеризується присутністю менеджерів із високим рівнем результатів діяльності та лояльним відношенням до підприємства. Наявність саме таких працівників на підприємстві має велике значення, оскільки їх діяльність сприяє підвищенню економічних і соціальних результатів діяльності та забезпечує високий рівень економічної безпеки підприємств. Максимальна кількість таких керівників свідчить про ефективну роботу відділу управління персоналом. Основні стратегії – стратегії розвитку, кар'єрного зростання.

Таким чином, запропоновані різновиди стратегій за двома класифікаційними ознаками враховують як об'єктивні результати, так і суб'єктивні можливості й очікування менеджерів.

Література

1. Бураканова Г. Стиль руководителя и эффективность управления. *Проблемы теории и практики управления*. 2003. № 4. С. 113–117.
2. Машков В. Н. Психология управления. СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2012. 254 с.
3. Савельева В. С. Психология управления. Київ: Професіонал, 2005. 320 с.

Додаток 1.

**Перелік доповідей на секційних засіданнях,
які рекомендовані для публікації у фаховому виданні**

Оганезова А. В. УНІВЕРСИТЕТСЬКА КЛІНІКА ЯК ІННОВАЦІЙНА
ФОРМА РОЗВИТКУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.

Котиш О. М., Стрижак К. А. АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ СПРИЯН-
НЯ ЕКСПОРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.

Полякова Я. О., Баскович Д. В. КРИТЕРІЇ ВИБОРУ БАЗОВИХ СТРАТЕ-
ГІЙ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.

Наукове видання

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

присвячена видатному
вченому-економісту О. Г. Ліберману

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

16–17 листопада 2017 року
м. Харків

Підписано до друку 10.11.2017 р. Формат 60 x 84/16. Папір офсетний.
Гарнітура ArnoPro. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 3,7.
Обл.-вид. арк. 4,7. Наклад 100 прим. Зам. № 1539.

ФОП Лібуркіна Л. М.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
від 12.02.2003 р., серія ХК № 76
61001, м. Харків, а/с 870.

Надруковано: ФОП Здоренко
Україна, 61136, Харків,
вул. Гвардійців Широнінців 50, корп. В, к. 21